

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №11 (63)
(лістапад)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё лістапада.....с. 2.
«ЮБІЛЕЙ»: Анатолю ВЯРЦІНСКАМУ — 80! Новыя вершы паэта.....с. 3.
«АСОБЫ»: Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК пра Анатоля Вярцінскага і Анатоля ТРАФІМЧЫК — пра Якуба Коласа.....с. 4.
«ПАЗЭІЯ»: новыя вершы Генадзя БУРАЎКІНА.....с. 5.
«ПРОЗА»: два апаведы Ігара СІДАРУКА.....с. 6.
«ПАЗЭІЯ»: «Восеньскія танкі» Анатоля ІВАШЧАНКІ.....с. 7.
«ПРОЗА»: Урывак з новага рамана «Гульня ў каханне» Алеся МАСАРЭНкі.....с. 8-9.
«ПЕРАКЛАД»: з анталогіі «Украінскі майдан» Эдуарда АКУЛІНА.....с. 10.
«НАРЫС»: «Прыгоды палескай тапанімікі» Аляксея ДУБРОЎСКАГА.....с. 11.
«СПАДЧЫНА»: «Прыступкі да перакладу» Васіля САХАРЧУКА і слова Алеся КАСКО пра сябра.....с. 12-13.
«КРЫТЫКА»: ЛеГал пра 54 нумар «Дзеяслова».....с. 14.
«КНИГОШОШ»: новыя кнігі на нашых паліцах.....с. 15.
«КАЛЕЙДАСКОП»: падзеі замежнага літаратурнага жыцця.....с. 16.

САЛІДАРНАСЦЬ

ЛІСТ ДА АЛЕСЯ БЯЛЯЦКАГА

Міхась СКОБЛА

Дарагі Алесь!

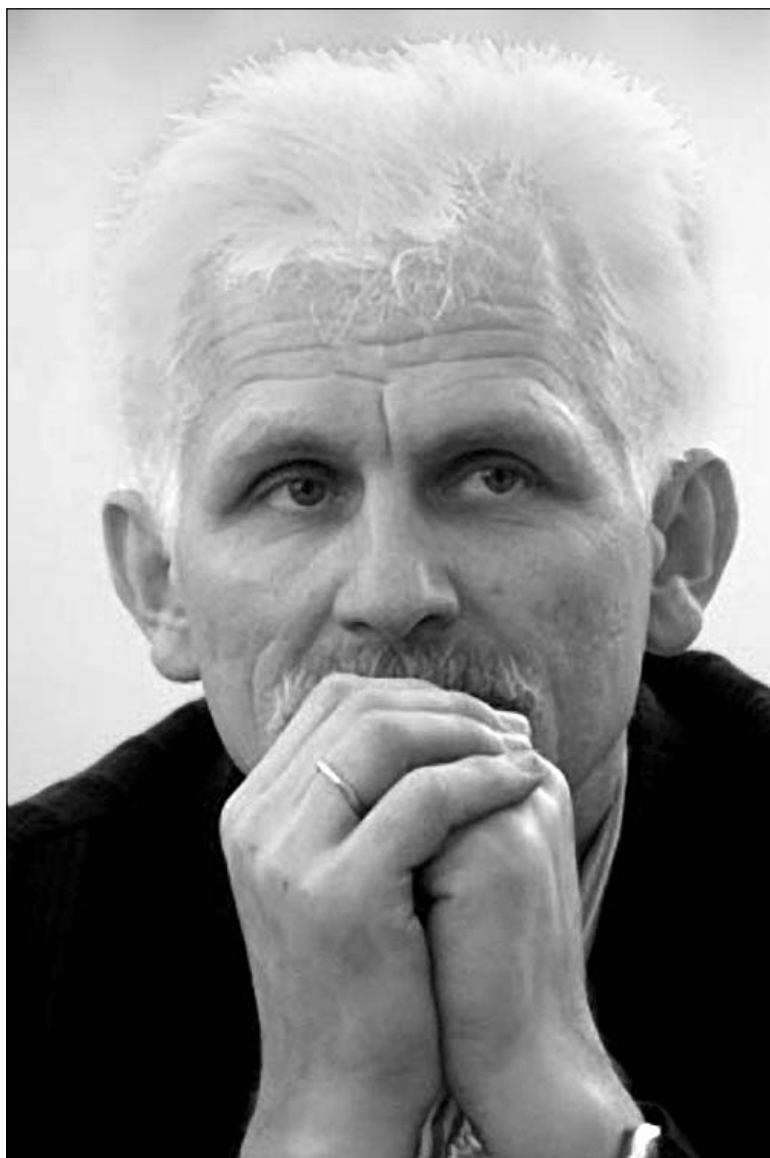
Ужо каторы дзень ты глядзіш на сваіх блізкіх і сяброў з-за кратаў — з падканвойнай клеткі. Клетку нібы адмыслова для цябе пафарбавалі — яна таксама белая. Што ж, белы колер спрадаўна азначаў чысціню, незаплямленую годнасць. Нездарма і на сцягу нашым пераважае бэль, і краіна наша застаецца ці не адзінай у свеце, у чыёй назве на першым месцы — белы колер.

З табой, белагаловым вязнем у белай клетцы, выразна кантрастуе чалавек у чорнай манты. Не ведаю, пра што ён думае, слухаючы — то па-беларуску, то па-расійску — пракурорска-адвакацкія пытанні і паказанні падсуднага ды сведак. Невядома, якія зробіць высновы з усяго выслушанага і прынятага да ведама. Хочацца спадзявацца, што ў судовай залі ён насамрэч хоча дашукацца праўды і не глядзіць па вечарах БТ, якое ў любым падсудным апазіцыянераў апырэры бачыць злачынца.

Добра, што і ты, Алесь, не глядзіш тое БТ. А вось мой сусед глядзіць. Не, ён таксама не аматар крывага тэлелостэрка. Проста ён па прафесіі лекар-псіхіятар і лобіць паўтараць сваю каронную фразу: каб паставіць дыягназ уладзе, трэба ў падрабязнасцях ведаць гісторыю яе хваробы.

Дык вось, паслухаў мой сусед некалькі бэтэшных рэпартажаў з суду над табой, спыніў мяне ў пад'ездзе і кажа: «Гэтага Бяляцкага не судзіць трэба, а ўзнагароджваць ордэнам Скарыны! За папаўненне дзяржаўнага бюджэту. Гэта ж колькі грошай чалавек змог выбіць для роднай краіны ў розных міжнародных арганізацыях! А куды яны ішлі? Пераважна на выплату мільённых штрафаў за ўдзел у розных несанкцыяваных акцыях. Значыць — у бюджэт. А з бюджэта — на заробкі настаўнікам, на ўтрыманне дзіцячых садкоў... Дык за што — судзіць?» — закончыў свой эмацыйны маналог сусед. Вось такі атрымліваецца vox populi.

Дарагі Алесь, я ведаю асабіста дзясяткі людзей, якім дапамагла твая «Вясна». А ёсць жа яшчэ сотні і тысячы, якія я не ведаю. Летась марозным снежаньскім ранкам я бачыў тваіх паплечнікаў каля будынка КДБ — яны прывозілі пакоўныя торбы для перадачы затрыманым за Плошчу... Перадачы тых чакалі арыштанты. Але мусіла чакаць і дзяржава, паколь-

Алесь БЯЛЯЦКІ

кі перадачы тыя дазвалялі эканоміць сродкі з таго ж дзяржбюджэта — атрымаўшы падмацунак з волі, вязень мог і не прэтэндаваць на турэмную пайку.

Дык за што дзяржава пасадзіла цябе ў жалезную клетку? Яна ж таксама мела з тваёй дзейнасці пэўную карысць.

Дарагі Алесь, мы знаёмся ўжо дваццаць сем гадоў — з часоў Каралішчавіцкага сэмінара маладых літаратараў. І за ўвесь гэты час я ні разу не ўсумніўся ў тваёй сумленнасці, у тваёй шчырай беларускай душы. У любой беларускай справе (а не беларускімі ты не займаўся) ты быў адначасова стэрном і рухавіком, зацікаўліваючы і перацягваючы на свой бок усіх тых, хто аказваўся побач.

Так адбывалася і тады, калі разам з аднадумцамі ты распальваў першы беларускі нефармальны агмень — слынную «Майстроўню» і самвыдатаўскі часопіс «Бурчок», які паставіў на вушы ўсю прыдрамалую ад недахопу працы «кантору глыбокага бурэння».

І тады, калі супольна з аднаверцамі засноўваў беларускі хрысціянскі друк — часопісы «Хрысціянская думка» і «Вера».

І тады, калі ствараў Таварыства маладых літаратараў «Тутэйшыя» ды заслужана старшыняваў у ім. Да гэтай энергічнай суполкі належалі каля паўсотні маладых творцаў з усёй Беларусі...

Ты, Алесь, быў стэрном і рухавіком і тады, калі ўзначаліў Літаратурны музей Максіма Багдановіча, які за тваім дырэктарствам ператварыўся ў адзін са сталічных культурных цэнтраў.

І тады, калі ўвайшоў у аргкамітэт Беларускага Народнага Фронту, які ўскалыхнуў усю Беларусь і пазначыў перад ёю шлях да незалежнасці.

І тады, калі стаў дэпутатам Мінскага гарсавета, які не толькі першым сярод дзяржуставаў узяў над сваім фасадом бел-чырвона-белы сцяг, але і зацвердзіў беларускамоўныя правілы для метрапалітэна, якія і сёння можна пабачыць у кожным вагоне.

Твой безадмоўны рухавік і надзейнае стэрно прыдаліся і для новастворанага праваабарончага цэнтра «Вясна», які, нягледзячы на няспынны пераслед уладаў, існуе ўжо больш за пятнаццаць гадоў...

Калі прызнацца, Алесь, дык мяне заўсёды здзіўляла — як цябе на ўсё хапае: на грамадскія справы, на літаратурную творчасць, на сям'ю. Пішучы гэтыя радкі, я кідаю вокам на паліцу, дзе стаяць твае і падрыхтаваныя табой кнігі: «Літаратура і нацыя», «Прабежкі па беразе Жэнеўскага возера», «У капцюрох ППУ» Францішка Аляхновіча, «З роднага загону» Андрэя Язюлі, «Сны на чужыне» Янкі Юхнаўца, «Алаіза» Анатоля Сыса...

Ты ўсё, за што ні браўся, рабіў грунтоўна, не похапкам. Здавалася б, факсімільнае перавыданне таго ж Язюлі не патрабавала аніякіх дадатковых вымогаў: бяры і друкуй. Каб малітоўна-змагарнае слова паэта-ксяндза дайшло да чытача. Але ў табе, Алесь, заўсёды жыла даследчыцкая жылка. І ты паехаў у гарадок Сянно, знайшоў старыя могількі і там, сярод збуцвелых крыжоў і пахіленых агароджаў, адшукаў забытую магільу паэта, пахаванага ў далёкім 1921 годзе. І знаходка твая была раўназначная адкрыццю. Той, хто займаўся падобнымі пошукамі на старых кладах, мяне зразумее.

Дарагі Алесь, ты ведаеш гісторыю беларускай літаратуры лепш за мяне. Таму я не буду пералічваць тут прозвішчы пісьменнікаў, якія прайшлі праз каменны таямае турмы, у якой сёння знаходзішся ты. Але адно прозвішча я ўсё ж назаву — Ларыса Геніюш. У 1949 годзе да яе на начныя допыткі прыходзіў сам міністар дзяржбяспекі Цанава (Лаўрэнцій II паводле чэкісцкіх святцаў), патрабаваў ад паэткі звестак пра архівы БНР. Ён выходзіў з сябе, пырскаў слінай, пагражаў расправай, але ў адказ пачуў: «Вы ж міністар на Беларусі, дык гавараце, як тут належыць, па-беларуску!». І грозны генацвале, нічога не дамогшыся, мусіў адступіць.

Я ўспомніў пра гэта, Алесь, калі пачуў пра падобныя моўныя праблемы ў тым самым судзе, дзе цябе, як тэарыста, пасадзілі ў клетку. Прышоў дахаты і перачытаў лісты Ларысы Геніюш да Міколы Ермаловіча, якія ён калісьці мне падаваў. У лісце ад 17 лютага 1971 года паэткі пісала свайму сябру-гісторыку:

«Усе суды, усе прыгаворы пачынаючы ад Кастуся Калі-

ноўскага і яшчэ да яго мы чулі і чуем толькі на іх мове! Хлебам не кармі, а «прыемнасць» судзіць, асуджаць па-расійску пакінь! І нам прыгавор у Менску гучаў на іх мове, і гэта спадзе няхай на іх голавы! Мне толькі злосьць, што нехрысты карыстаюцца маім імем як пудзілам. Прытым выдумваюць не горай самога Гебеляса. А чаго толькі ні чаўпуць у мой адрас? «Хай пойдзе за імі суровы праклён / з мёртвых устаўшага Краю. / Бродзіць жа светам да сяннішніх дзён, / імя страшнае — Каін...».

Столькі гадоў мінула, а беларусы ўсё яшчэ жывуць у тым Каінавым братэрстве, і ўсё хочацца ім тых падступных братніх абдымкаў, якія аднойчы ўжо прывялі да трагедыі...

Дарагі Алесь, калі я бачу, як на тваіх руках ахоўнікі кайданскіх тратыўна замыкаюць кайданкі, мне прыгадваецца, як аднойчы нас з Эдуардам Акуліным, Лявонам Баршчэўскім, Алесем Пашкевічам, Барысам Пятровічам і Антанінай Хатэнкай павязалі ў парк Горкага. Мы там пасля пісьменніцкага з'езда вершы чыталі і не падпарадкаваліся міліцэйскаму загаду замаўчаць і стаць на зважай. Мне тады ўпершыню ў жыцці надзелі кайданкі. Праз дзве гадзіны знялі і адпусцілі, але запяспі яшчэ доўга балелі. Не ведаю, якой канфігурацыі кайданкі выкарыстоўваліся ў старажытнай Грэцыі, але меў рацыю Сакрат, па-філасофску зацэміўшы: «Кайданкі варта панасіць хоць бы дзеля таго, каб потым на поўную моц адчуць радасць вызвалення».

Вызваленне прыйдзе, Алесь. І прыйдзе хутка. Ты ж не забыўся, што ў снежні мы планавалі адзначыць 25-годдзе «Тутэйшых»?

Дарэчы, 29 кастрычніка адбылося чарговае паэтычнае свята ў Гарошкаве — на радзіме нашага незабыўнага «тутэйшаўца» Анатоля Сыса. На падворку ягонай ужо ператворанай у музей хаты гучалі вершы, песні, успаміны. Гучаў і твой улюбёны сысоўскі верш: «У гэтай краіне не маю я волі, / вось воблака — сяду і ў свет палачу...». Мабыць, ты яго часта згадваеш у турэмнай камеры. Пры цяпельцы паззі добра пагрэцца душой. А яго можна раскласці дзе заўгодна, не патрэбныя ні дровы, ні запалкі — толькі памяць.

Трымайся, Алесь. Мы чакаем цябе на свабодзе.

4 лістапада 2011 года.

www.svaboda.org

НАВІНЫ

10 (2)

▶ СЕЦІВА

НОВЫ «ПРАЙДЗІСВЕТ»

Выйшаў восьмы нумар інтэрнэт-часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет». Ён мае назву «Аўтапартрэт з люстэркамі» і прысвечаны беларускай літаратуры ва ўсіх яе разнастайных праявах.

Аўтары выдання вырашылі як мага шырэй паглядзець на Беларусь, адлюстраваную ў творчасці беларускіх пісьменнікаў, пісьменнікаў беларускага паходжання, чыя творчасць зрабілася здабыткам іншых культур, змясцілі пераклады айчынных аўтараў, што не пісалі і не пішучь па-беларуску, і надрукавалі замежныя пераклады беларускамоўных творцаў.

Упершыню ў «ПрайдзіСвец» з'явілася арыгінальная творчасць: архіў нумароў часопіса «Узвышша» і беларуская паэзія паралельна з замежнымі перакладамі, аўтапераклады.

У гэтым нумары стваральнікі вырашылі адзіці ад традыцыйнага падзелу на раздзелы. Тэксты, незалежна ад жанру, у якім пажадалі выказацца іх аўтары, разбітыя на раздзелы згодна з тэматычным прынцыпам.

Першая частка часопіса, «Аўтапартрэт», прысвечаная творам і перакладам шматмоўнай беларускай літаратуры на беларускую. «Збеглыя вобразы» — гэта пісьменнікі, якіх мы традыцыйна лічым замежнымі, не забываючы іх беларускага паходжання, «Дзірка ў палатне» — даследаванне мастацкіх магчымасцяў трасянкі, «Эклектычная калекцыя» — беларускія пісьменнікі, якія пісалі і працягваюць пісаць на розных мовах, «Памежныя кантрасты» — артыкулы пра падляскую і палескую гаворкі, «Сармацкі профіль» — творы шматмоўнай

беларускай літаратуры XVI-XVIII стагоддзя, «Рамантычны эскіз» — XIX стагоддзе, «Габрэйскі фон» — творы ідэшамоўнай літаратуры Беларусі і пра Беларусь, «Усходняя вязь» — колькі словаў пра спадчыну беларускіх татарцаў.

Другая частка нумара — «Люстэркі» — змяшчае пераклады з беларускай на іншыя мовы: ангельскую, нямецкую, расійскую, польскую, шведскую, чэшскую, літоўскую, грузінскую і іншыя.

Сярод цікавостак нумара — майстар-клас з вядомым польскім перакладчыкам Адамам Паморскім, інтэрв'ю з амбасадарам Швецыі ў Беларусі Стэфанам Эрыксанам, пераклад класічнай сатыры «Прамова Мялешкі» на трасянку, арыгінальныя вершы беларуска-амерыканскай паэткі Вальжыны Аляксеем Жбанавым (разам з запісамі песняў, выкананых у арыгіналах і перакладах з польскай і ідыш), новыя пераклады на расійскую мову паэзіі Уладзіміра Караткевіча і многае іншае.

Наступны, дзевяты, нумар часопіса будзе прысвечаны дэтэктыўнай літаратуры.

Рэдакцыя інтэрнэт-часопіса «ПрайдзіСвет»

▶ САЮЗ

САЛІДАРНАСЦЬ РАСІЙСКАГА ПЭН-ЦЭНТРА

Грамадска-палітычная сітуацыя ў Беларусі пагаршаецца дзень за днём. Пра тое гаворыцца ў заяве Расійскага ПЭН-цэнтра аб сітуацыі ў Беларусі.

«Мы неаднаразова выяўлялі сваю занепакоенасць з нагоды парушэння правоў чалавека ў Беларусі, неаднаразова пратэставалі супраць пераследаў нашых калегаў, пісьменнікаў і журналістаў Уладзіміра Някляева, Паўла Севярынца, Аляксандра Фядуты, Зміцера Бандарэнкі, Ірыны Халіп ды іншых. Сёння мы павінны заявіць, што грамадская і палітычная сітуацыя ў гэтай краіне рэзка пагаршаецца літаральна дзень за днём. А лёс нашых калегаў — пісьменнікаў, журналістаў, дзеячаў мастацтва, усіх нязгодных з рэпрэсіўнай палітыкай Лукашэнкі — выклі-

кае ўсё большую і большую трывогу», — гаворыцца ў заяве.

Як стала вядома, адзначаецца ў дакуменце, 3 кастрычніка ў Беларусі былі прынятыя папраўкі ў шэраг законаў, «якія жорстка ўзмацняюць рэпрэсіі супраць грамадскіх арганізацый і асоб, што выказваюць нязгоду з палітыкай Лукашэнкі». Таксама апублікаваны праект закона аб КДБ, у якім, як адзначаюць у заяве, «супрацоўнікам КДБ законам дазваляецца ўжыванне фізічнага ўздзеяння аж да выкарыстання «бавявых прыёмаў барацьбы». Таксама праектам закона «дазволена без санкцыі суда ўрывацца ў жылло грамадзян пры адным толькі падазрэнні, што там адбываецца нешта непажаданае ўладам, падкрэсліваецца ў заяве. «З асобай жорсткасцю дыктатарскі рэжым рэагуе на якую б то ні было фінансавую дзейнасць апазіцыйных сіл. Як у горшыя гады савецкага таталітарызму,

цяпер у Беларусі арыштаваны і чакае суда арганізатар фонду дапамогі палітвязням (Цэнтр «Вясна») Аляксандр Бяляцкі».

У заяве падкрэсліваецца, што ўсе згаданыя рэпрэсіўныя новаўвядзенні робяць «немагчымай або вельмі рызыкоўнай (у прамым сэнсе: людзі рызыкуюць жыццём) дзейнасць грамадскіх арганізацый — і сярод іх дзейнасць нашых калегаў».

Члены Расійскага ПЭН-цэнтра выказваюць салідарнасць беларускім творцам, а таксама заклікаюць калегаў па міжнародным ПЭН-руху «падзяліць трывогу з нагоды падзей у Беларусі і далучыцца да пратэстаў».

Заяву падпісалі Андрэй Бітаў, Аляксей Сіманаў, Юна Морыш, Леў Цімафееў, Людміла Уліцкая, Барыс Яўсееў, Віктар Ерафееў, Кастусь Кедраў, Вадзім Рабіновіч, Вячаслаў П'ецух.

Таццяна Каравянкава, БелаПАН

ПРЭМІЯ ШВЕДСКАГА ПЭН-ЦЭНТРА

Уладзімір Някляеў стаў лаўрэатам прэміі шведскага ПЭН-цэнтра, але паехаць у Швецыю не змог.

Як гаворыцца ў паведамленні цэнтра, сёлета прэмію Курта Тухольскага вырашана прысудзіць «беларускаму аўтару і грамадскаму дзеячу Уладзіміру Някляеву, які праявіў сябе як выдатны паэт і сапраўды змагар за свабоду слова». «Дагэтуль Някляеў пакутуе ад наступстваў такога жорсткага абыходжання і звярнуўся па выязную візу ў Швецыю, дзе ён змог бы атрымаць спецыялізаваную дапамогу. Падчас гэтага візіту ён планаваў узяць удзел у цырымоніі ўручэння прэміі Тухольска-

га, якая прайшла ў Стакгольме», — гаворыцца ў паведамленні.

«Цяпер мы атрымалі інфармацыю, што Беларусь адмовіла Някляеву ў магчымасці паехаць у Швецыю. Прычына ў тым, што ён знаходзіцца пад так званым да машнім арыштам, гэта значыць яму забаронена пакідаць Мінск». Цырымонія ўзнагароджання адбылася ў зале Дома культуры Стакгольма 15 лістапада ў рамках праграмы Дня зняволеных пісьменнікаў.

Нагадаем, 20 мая суд Фрунзенскага раёна Мінска прызнаў Уладзіміра Някляева вінаватым па ч. 1 арт. 342 Крымінальнага кодэкса (арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, або актыўны

ўдзел у іх) і вырак да двух гадоў пазбаўлення волі з адтэрміноўкай выканання прыгавору на два гады. У Някляеву павінен рэгулярна адзначацца ў міліцыі і знаходзіцца дома штодзённа з 20.00 да 6.00.

9 верасня суд Ленінскага раёна Мінска наклаў на асуджанага паэта дадатковыя абмежаванні пры адбыцці пакарання. У Някляеву, у прыватнасці, забаронена выступаць арганізатарам або ўдзельнікам масавых шэсцяў, дэманстрацый, пікетаў і іншых масавых мерапрыемстваў; ён не можа выязджаць за межы Мінска без пісьмовага дазволу праваахоўных органаў і пакідаць межы Беларусі да заканчэння тэрміну пакарання.

Ул. інф.

▶ MEMORIA

ПАМЁР АНАТОЛЬ БЕЛЫ

14 лістапада спачыў у вечнасці вядомы грамадскі дзеяч, сябар Беларускага саюза мастакоў і Саюза беларускіх пісьменнікаў Анатоль Белы.

Анатоль Белы вядомы прадстаўнікам як моладзевых арганізацый, так і сябрам розных палітычных партый. Неаднаразова ён рабіў самаробныя прызы, якія

ўручаліся пераможцам конкурсаў і лаўрэатам прэмій у галіне абароны незалежнасці і суверэнітэта краіны.

Анатоль Белы зрабіў некалькі скульптурных кампазіцый дзеля ўшанавання памяці знакавых асоб у гісторыі Беларусі.

Пахаванне Анатоля Белага адбылося 17 лістапада ў Старых Дарогах, дзе знаходзіцца дом Белага і заснаваны ім музей.

Анатоль Белы каля свайго дома-музея

▶ ФЭСТ

«ЛІТАРАТУРНЫЯ ДАЖЫНКИ 2011»

13 лістапада ў старажытным мястэчку Крэва адбыўся першы камерны паэтычна-музычны рэгіянальны фест «Літаратурныя дажынкi — 2011».

На вуліцы — лістапад. Самы час збіраць ураджай і на літаратурнай ніве. З тае нагоды 13 лістапада ў кавярні старажытнага мястэчка Крэва ініцыятыва «Твой Фэст», сайт Krevo.by пры падтрымцы кампаніі «Будзьма беларусамі» і беларускага ПЭН-цэнтра падвялі папярэднія вынікі літаратурнага года і зладзілі камерны паэтычна-музычны фест, на якім узнагародзілі пераможцу ТОП-10 найураджайных пісьменнікаў года (па версіі чытачоў). Ім стаў малады празаік Віктар Раманцоў са Светлагорска. Віктар набраў 300 галасоў з 1000 прагаласавалых, вялікую падтрымку яму аказалі прыхільнікі-землякі. Віктар прыехаў на выступ не адзін, а з групай падтрымкі.

Беларускія музыкі і літаратары адмыслова на фест прыехалі

з Менска. У святкаванні прынялі ўдзел выканаўцы Зміцер Вайцшошквіч, Алесь Камоцкі, Андрэй Мельнікаў, Раман Абрамчук і гурт «VosaeSonca». Літаратурную частку прадставілі Міхась Скобла, Валерыя Кустава, Віталь Рыжкоў і Анка Упала. Пад час вечарыны ўзяў слова выкладнік гарадзенскага ўніверсітэта, вядомы перакладчык тэкстаў сучасных беларускіх аўтараў на нямецкую мову Андрэ Бём. Свае вершы зачытаў сваяк Уладзіміра Някляева Іван Магер, на чым падворку напярэдадні імпрэзы маладыя літаратары разам з гаспадарамі маэнтка пасадзілі малады дубочак — Дуб Паэзіі, які склаў добрую кампанію Літаратурнай Ігрушыне, што з'явілася ў мястэчку на падворку сям'і Магераў крыху раней — гэтым летам, 4 чэрвеня 2011 года.

Іван Магер, уладальнік маэнтка, адзначыў: на маладым дубочку з цягам часу з'явіцца залатыя жалуды — а на літаратурнай ніве маладыя паэты, што прыносяць у беларускую культуру і літаратуру дабрыню і цеплыню.

Як і назва фестa, так і прызы пераможцам галасаванак былі падабраныя з гумарам. Да слова, падаарункамі для ўсіх выступоўцаў сталі слоікі з сочывам, зробленыя з пладоў паэтычнага дрэва адмыслова да «Літаратурных дажынак», што сталася сімвалічным. Не засталіся без прыемных сюрпрызаў і слухачы — яны атрымалі прызы ад кампаніі «Будзьма беларусамі», прыняўшы ўдзел у вясёлых літаратурных конкурсах.

На сустрэчы прысутнічалі не толькі карэнныя жыхары Крэва, але і госці з Менска, Смаргоні, Гародні, Мядзеля. А яшчэ — з Нямеччыны і Туркменістана. Таму фест набыў статус не толькі рэгіянальнага, але і амаль міжнароднага.

Вядоўца і суарганізатарка фестa паэтка Валярыя мяркуе, што «Літаратурныя дажынкi» стануць штогадовым літаратурна-музычным святам, якое будзе ладзіцца менавіта ў рэгіёнах, каб прынесці беларускае слова і беларускую песню менавіта ў тыя гарады і мястэчкі Беларусі, дзе іх найболей не стае.

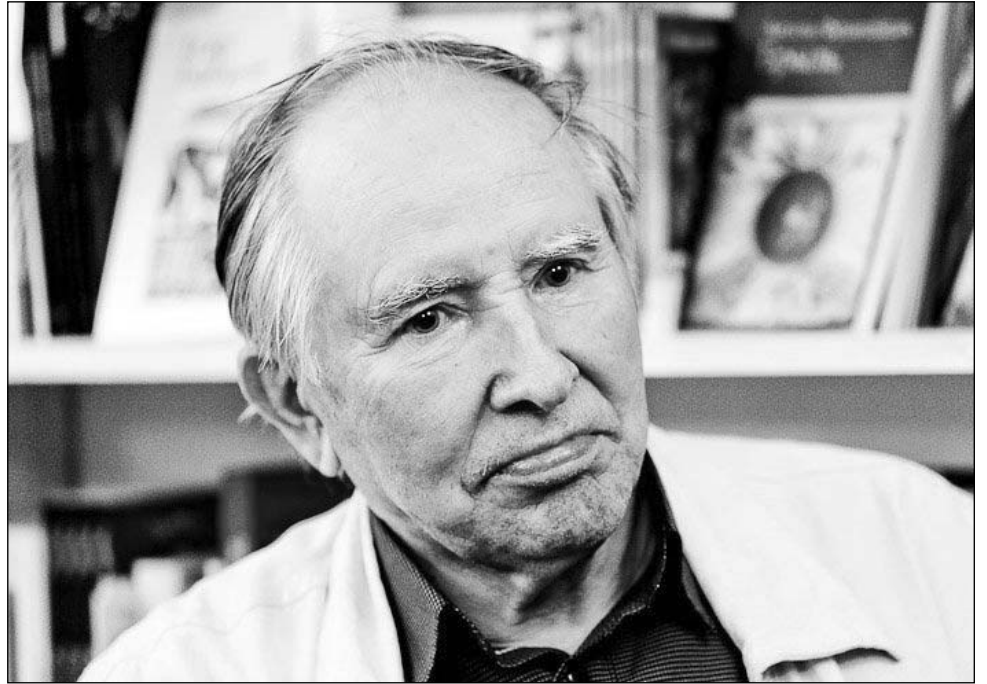
▶ ВЕРШЫ

«ЗМІРАЮЦЬ МРОІ, САМ ЖЫВУ»

18 лістапада споўнілася 80 гадоў вядомаму беларускаму паэту, публіцысту, грамадскаму і дзяржаўнаму дзеячу, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Беларусі, сябру Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў Анатолю ВЯРЦІНСКАМУ.

Пра яго напісана шмат — і, як пра сапраўдны талент, напісана таксама таленавіта. І найбольш — найрэдка з'ява — ягонымі калегамі. «У Анатоля Вярцінскага натуральны талент, — адзначыў нядаўна ў «Дзеяслове» Леанід Галубовіч. — Ён не падганяў яго ні пад класічную традыцыю бальшыні нашых вершатворцаў, не вышукваў фармальных наватарскіх метадаў уласнай версіфікацыі. Ён проста час ад часу прагаворваўся, як прагаворваецца сама прырода сваімі з'явамі — сонцам, снегам, навальніцай...». А вось як бачыцца юбіляр паэту Алесю Разанаву (колішняга «Крынічанскага» публікацыя): «Анатолю Вярцінскі з'явіўся ў беларускай паэзіі як выключэнне з правіла, як альтэрнатыва тагачаснай беларускай паэзіі. Парадыгма яго творчасці настолькі не супадала з агульнапрынятай, што стваралася ўражанне: усе пішуць удоўжкі, а ён упоперак, усе ўмеюць пісаць ці, прынамсі, стараюцца ўмець, а ён не ўмее і не хавае свайго няўмення. Аднак у гэтага няўмення быў почырк з'явы...». «Паэт не гуляе ў вечнае. Ён супадаў і супадае з часам — і, здараецца, надае часу прыкметы... Так ствараецца прастора прысутнасці. Яна здабываецца не кожным, яна — творчае дзеянне», — канстатуе ў той жа сваёй «Крыніцы» Уладзімір Някляеў. «Эстэтычныя драпіны» расчуў у вершах Анатоля Вярцінскага эстэт Леанід Дранько-Майсюк (яго «Крынічанскае» эсэ паўтараецца на наступнай старонцы гэтага нумара). Падобныя вершаспелы ў гонар сённяшняга юбіляра можна доўжыць і доўжыць...

«Літаратурная Беларусь» і Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў сардэчна жадаюць славу таму юбіляру і далейшых высокіх нябэсных ідэалаў, здароўя і крывіцкай няскорнасці! А сённяшні падарунак ад Анатоля Ільіча — яго новыя вершы.

Анатолю ВЯРЦІНСКІ

жыву і кожны новы дзень я,
ягоную сіль-сіняву
страчаю думкаю: «Жыву!»

Лістапад 2011 г.

Жыву!

...Такі вась загалолак.
На міг спыняецца аловак:
не можа вызначыць ніяк,
які далей паставіць знак.
Ну, гэты самы знак графічны.
Ці то шматкроп'е, ці то клічнік?..
Пра што ідзеца? Рэч у тым,
што ўраз праз эмацыйны ўздым
акрыла раптам прасвятленне,
і ўявіўся, на здзіўленне,
нібы разгорнуты сувой,
табе ўвесь шлях жыццёвы твой.
Выснова — думка ў галаву
прышла, як адкрыццё: «Жыву!».
Так, факту гэтаму здзіўся...
Даўным-даўно, брат, нарадзіўся,
на свет з'явіўся, а жывеш
і нават пішаш гэты верш?
А быць магла ж інакшай доля.
Гаркавая была спатоля
на працягу ўсіх зім і лет.
Не вельмі быў зычлівы свет.
Была вайна, быць мог забіты,
мог быць забіты і забыты,
на тыя звышніклады,
дзе ціха спяць твае дзяды.
Адолеў тое ліхалецце, —
жыву на гэтым белым свеце.
Губляў шмат родзічаў сваіх, —
жылі-былі, жыву без іх.
Не уяўляў жыццё без маці,
шчаслівы быў у роднай хаце.
Матулю пахаваў сваю,
а сам жыву, сам існую.
Меў мару — мрою заповітную
пра будучыню нашу светлую,
натхнёна наяву і ў снах
узводзіў камунізма гмах.
Нямашка камунізма тога,
Сацыялізма развітога...
Што ж засталася наяву?
Зміраюць мроі, сам жыву.
Ці мала яшчэ пра што марылі.
Ды падтільноўвалі аварыі
на гэтай самай на «стезе».
І ў іхнім ліку — дэ-тэ-зэ.
Пацвердзяць Скобла і Акулін,
як іх аўто ляцелі кулем,
як мы ляцелі пад адхон
з бядою наўздагон, на скон.
Усе жывыя, дзякуй Богу.
Жыву, збіраюся ў дарогу.
Адмета ўрокаў тых усіх —
мы тут жа забываем іх.
Жыву! Не факт, што лепшым чынам,
магчыма, быў не лепшым сынам,
не лепшым, мабыць, муж і брат.
Сам ці здаволены? Наўрад.
Ды вась — самому на здзіўленне —

Жыццё як выпрабаванне

Жыццё — выпрабаванне?
Ну так, ну так, сябры.
Не проста шчыраванне
ад зары да зары,
не проста існаванне
ад ранняй да позняй пары.

Жыццё — выпрабаванне.
Кім? Чым? І дзеля чаго?
Так, слушнае пытанне.
Адказваю на яго.

Выпрабаванне — удачай.
Выпрабаванне — бядой.
Выпрабаванне — нястачай
і найлепшай ядой.

Выпрабаванне — болям,
які засмучае і гне.
Выпрабаванне — няволяй,
тым болей — воляй, але.

Выпрабаванне — уладай
і пакорай тупой.
Выпрабаванне — здрадай
таго, хто быў з табой.

Крыўды, неміласэрнасць,
Спакусы і гвалт... І таму
выпрабаванне — на вернасць
праўдзе, сумленню свайму.

Вынесеш выпрабаванне,
здасі той і іншы іспыт, —
і дасца табе трыванне
годна сыйсці ў нябыт.

Ці спетая наша песня?

Jeszcze Polska nie zginieła...
Шце не змерла Украіна...
І жыве на свеце белым
Беларусь, мая краіна.

Вось такія гучаць гімны,
Так пяюць браты-суседзі.
А што — мусілі б і згінуць
на зямным на гэтым свеце?
І не жыць ніколі болей?
Па якой такой прычыне?
Па чужою, вядома ж, волі,
па драпежніцкай, злачыннай?

Бралі пернікам і сілаю,
і ахвяр было бязмерна.

Ды і Польшча не загінула,
і Украіна не памерла.

І жыве мая Айчына.
Як жыве — другая справа.
Як? Заможна ці нішчымна?
Яна — край ці ўжо дзяржава?
Ці народ, ці люд тутэйшы,
чыя хата — усё з краю,
а на версе — брат старэйшы:
за малодшым назірае?

Рытарычныя пытанні.
Раздарожжа — гістарычнае.
І асіліць яго ў стане
толькі воля гераічная.

Будуць воля ды «Пагоня»,
ды паходня палаць ясна, —
і не згінем мы сягоння,
ну а заўтра жыццёмем ічнасна.

Наконт хомо сапіенс

Якія мы падобныя
і якія мы розныя!
Якія мы добрыя
і якія злыя!

Якія мы разумныя
і якія бязглуздыя!
Якія мы сумныя
і якія шустрыя!

Якія мы крылатыя
і якія бяскрылыя!
Якія мы заўзятая
і якія паньлыя!

Пафас і іронія,
зло і дабро прасветлае...
Вось такая гармонія,
вось такая сіметрыя.

То любім і ашчаджаем,
то губім адзін аднога.
Ды голасна сцвярджаем,
што ўсе ходзім пад Богам.

Каб так сапраўды хадзілі,
гэтак глядзелі на рэчы, —
то быў бы на праўду адзіны
род наш чалавечы.

Вечная квецень

Убачыў, як квітнее сад,
і адарваць не мог пагляд.
Нібы глядзеў упершыню
на гэтую харашыню.
Нібы сам пачынаўся з ёй,

з вясновай гэтай навізной.
Здавалася такое штось:
не прамінула маладосць,
якім ты быў, такі і ёсць,
з табой вёсны твае ўсе —
усе ва ўсёй сваёй красе.
Што той узрост, твая гады,
калі вась так цвітуць сады!
Напраўду, рэч не ў тым зусім,
пражыта колькі лет і зім.
А ў тым, што зноў квітнее сад,
як шмат гадоў таму назад.
А ў тым, што зноў квітнее сад,
і што святлее твай пагляд.
Што потым, як і пры жыцці,
сады ва ўсю будучы цвісці —
вось так якраз і ў той жа час...
І ў гэтым будзе штось ад нас,
ад нашых веснавых надзей
ды ад святла нашых вачэй...

2011 г.

2011 г.

З КНІГІ «АСОБНЫЯ РАДКІ»

Ці бедная наша мова

Смута. Самота. Сумота.
Нэндза. Маркота. Журбота.
Журба. Нуда. Туга...
Бедная мова? Га?

* * *

Стары. Старэча. Старычына...
Гэта — калі стары мужчына.
А як жанчына — старая карга.
Бедная мова наша? Га?

Новая эпоха

Пасля цара Гароха
насталая другая эпоха.
Апошнія сталі першымі.
Злачынныя сталі законнымі.
А тыя, што былі пешымі,
сталі раптам коннымі.

Што тут скажаш

Арышты. Допыты. Ператрусы...
Так і жывеце, беларусы?
Якія ўсё ж непакоюць клопаты?
Ператрусы. Арышты. Допыты...
Дык што рабіць, спадары-таварышы?
Допыты. Ператрусы. Арышты...

Наспеае пытанне

Як нам быць са старэйшым братам? —
хваткім такім, такім амбінным?
Раней ён нас абкладаў матам,
а цяпер яшчэ абкладае і мытам.

2009–2011 гг.

▶ ПОСТАЦЬ

ЭСТЭТЫЧНАЯ ДРАПІНА

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Я чуў (і, мусіць, не толькі я), што паэтычны стыль АНАТОЛЯ ВЯРЦІНСКАГА вельмі падобны на гучанне сапсаванай пласцінкі.

Параўнанне злое, але даволі дакладнае, бо, чытаючы Вярцінскага, немагчыма не заўважыць, як літаральна ў кожным вершы і паэме іголка сінтаксісу «западае», трапляе ў своеасаблівую шчылінку, і мелодыя пачынае паўтарацца.

Праўда, у паэта ёсць творы (напрыклад, цудоўны верш «Паўднёвае ўражанне»), у якіх вершаваная мелодыя ўнікае відавочных паўтараў, але ўсё адно адчуваецца, што асноўныя словы і гэтых твораў нібыта азіраюцца

назад, нібыта хочучь вярнуцца на вусны аўтару.

Паэт свядома ўводзіць у тэкст таўталагічныя канструкцыі.

Гэтым ён прыкметна збядняе сваю лексіку, аднак жа дасягае значнага эфекту — яго вершы робяцца адразу ж пазнавальнымі.

Адзін з асноўных творчых клопатаў паэта — не выкасоўваць аднасэнсавыя словы і выразы, а натхнёна з радка ў радок паўтараць іх — да сказанага дадаваць сказанае, да ўбачанага ўбачанае.

Напрыклад, шырока выкарыстоўваць дзеяслоўныя паўторы («Ноччу заплакала дзіця. Заплакала, загаманіла нема...», «Бачу ў мінуту азарэння: падаюць вашы тры вымярэнні. Падаюць вашы сцены і столі...», «Я фільм глядзеў. Там — Спартака распялі. Распялі ноччу, калі ў Рыме спалі...» і г.д.); анафары (у якасці прыкладу цалкам можа паслужыць верш

«Дзівак чалавек», і не толькі ён); прыслоўныя паўторы («Рана ці позна, позна ці рана высахнуць слёзы, загоіцца рана. Рана ці позна... Рана ці позна, позна ці рана суровая помста спасцігне тырана. Рана ці позна...», «Доўга не трацілі ўдовы надзей, доўга чакалі маці дзяцей...», «... і сталі цягнуць, гнуць сталі вяршыню. Цягнулі сілком, цягнулі сілом» і г.д.); паўторы назоўнікаў у звязку з дзеясловамі («Бурбоны вяртаюцца ў Парыж, на трон вяртаюцца Бурбоны...», «Цётка плакала па мужу, цётка плакала па дзецях, цётка плакала па людзях...» і г.д.).

Шчыра кажучы, усіх паўтараў у Вярцінскага не злічыць.

Мусіць, ён адзіны ў свеце (на Беларусі дык дакладна што адзіны) паэт паўтараў.

Але што цікава, Вярцінскага нельга папракнуць у аднастайнасці — з яго збедненай лексікі

ўвесь час вырастаюць новыя сэнсы.

У лепшай сваёй паэме «Дажынкi» — творы, невялікім па аб'ёме — паэт шмат разоў (часам, здаецца, аж занадта) называе імя галоўнай герані.

Але як яно, гэта імя, кожны раз па-новаму гучыць!

Колькі ў ім прачытваецца вобразаў: Аксіння — жняя, Аксіння — руіліва, Аксіння — калгасная парабчанка, Аксіння — цярплівца, Аксіння — гаспадыня, Аксіння — маці, Аксіння — жонка, Аксіння — пакутніца, Аксіння — святая...

Варта нагадаць літаратурным пачаткоўцам, што паўторы, не асветленыя такімі сэнсамі-вобразамі, змястоўнымі сімваламі, стамляюць, знішчаюць мастацтва.

Часам мне здаецца, што Вярцінскі дзейнічае, як рэжысёр, які не выкідае ніводнага кадра, манціруе ўсе адзінствы дублі.

Не ведаю, ці карысная такая ашчаднасць для кіно.

Для паэзіі ж Вярцінскага — карысная.

Ашчаднасць Вярцінскага выляецца і ў тым, што ён адносіць

ца да паэтаў, калі так можна сказаць, аграфічных — тых паэтаў, якія мала пішуць.

Ва ўсякім разе, не кожны дзень. Упэўнены, складанне вершаў кожны дзень складае паэзію.

Паэт павінен умець маўчаць.

Стомлены рыфмаванымі кіламетрамі сучасных беларускіх вершапісцаў, я ўдзячны Вярцінскаму за яго маўчанне.

Яно — творча-спрыяльнае, і цень ад яго ляжыць на стылі паэта.

І калі сапраўды стыль Вярцінскага — сапсаваная пласцінка, то на гэтай пласцінцы кожная драпіна мае эстэтычную вартасць.

Пісаць пад Вярцінскага немагчыма, бо яго пісьмо надта бачнае, надта няўклуднае ў сваёй індывідуальнасці і надта нязручнае для вучнёўскага пераймання.

З гэтай прычыны ў Вярцінскага няма і не будзе эпігонаў, імітатараў.

Можна імітаваць змест яго твораў (змест, дарэчы, не такі ўжо й складаны), але немагчыма (каб ніхто не заўважыў!) імітаваць ягонае пісьмо.

(«Крыніца», 1994 г.)

Анатолію Вярцінскаму — ганароваму старшыні таварыства «Беларусь-Кітай» і колішняму сябру такіх жа таварыстваў пры Дому дружбы «Беларусь-Латвія» і «Беларусь-Балгарыя» — на Дзень яго нараджэння.

Не аддамо...

Сяргей ПАНІЗНІК

*Любіў і летам і ў зіму
Ён з Юрмалай вітацца.
Латыш — Вярцінскі! І таму
Не аддамо кітайцам.*

*На чарнаморскую карму
Ўзбіраўся за загарам.
Братушкам стаў ён... І таму
Не аддамо баўгарам.*

*Амерыканскую гурму
Глушыў сірэнай творца.
Крывіч — Вярцінскі! І таму
Не аддамо нью-йоркцам.*

*Ён ваяўнічую сурму
Ўздымае там, дзе звяга.
Ваяр — Вярцінскі! І таму
Не аддамо явцягам.*

*Высокі ідэал яму
Прышоў калісь няве.
Паэт — Вярцінскі! І таму
Заўжды з усімі намі!*

Замест віншавальнай паштоўкі

Лілія ДЗЯМЕШКА,
прафесар Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

*Помню, цеснаю стала хата,
Нізкай вельмі здалася столь,
Як ступіў на парог госцем нашым
Паважаны паэт Анатоль.*

*Мне жыццё ўяўляецца полем,
Пад якім небасхіл, а не столь...
Я здымаю з паліцы Ваш зборнік,
Дарагі мой паэт Анатоль.*

*Мы ніколі не трацім надзею,
Што ўзрасце лёсу нашага столь.
Я жадаю добра і натхнення
Вам, Вярцінскі, паэт Анатоль!*

▶ ПАЗІЦЫЯ

«ЁН ЖА — ПОМНІК»

Анатоль ТРАФІМЧЫК

...4 верасня краіна адзначыла Дзень беларускага пісьменства.

Настала чарга невялічкага мястэчка Ганцавічы стаць ягонай «сталіцай». Выдатна, што дзяржаўнае кіраўніцтва трымае ў полі зроку не толькі сталіцу і найбольшыя гарады, але і глухую правінцыю, якой з'яўляецца Ганцавіцкі раён. Многія мясціны ў раёне ў XX стагоддзі сталі літаратурнымі — адзначаны нараджэннем адораных Боскім талентам майстроў слова. Перадусім варта выдзеліць Васіля Праскурава, Івана Кірэйчыка, Міхася Рудкоўскага, Уладзіміра Марука, Алесь Каско, Віктара Гардзея, Алесь Кажадуба. Менавіта ім абавязаны горад гонарам стаць сталіцай маштабнага рэспубліканскага свята.

Адным з канцэптуальных момантаў мінулага святочнага дзейства стала адкрыццё помніка вялікаму беларускаму паэту Якубу Коласу. Бюст з выявай маладога Канстанціна Міцкевіча ўстаноўлены ў канцы Алеі пісьменства невялікага ўтульнага гарадка. Логіка ў выбары стварэння памятнай мясціны нібыта абсалютная: Якуб Колас у дваццацігадовым узросце пасля заканчэння Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі прыехаў настаўнічаць у вёску Люсіна, якая сёння ўваходзіць у склад Ганцавіцкага раёна. У другой палове XX стагоддзя склалася традыцыя пісаць пра тое, што будучы народны паэт настаўнічаў на Ганцаўшчыне. Аўтары артыкулаў — адраённыя газет да навуковых зборнікаў — не задумваючыся ставілі побач псеўданім паэта і назву рэгіёна, таму публікацыі часта так і называліся — «Якуб Колас і Ганцаўшчына». Іх паток не заканчваецца і сёння.

Аднак логіка аказваецца падманнай, створанай шляхам падмены паняццяў. У выніку выяў-

Здымак Якуба Коласа напрыканцы навучання ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі, напярэдадні ад'езду на першае месца працы ў Люсіна

ляецца непісьменнасць падыходу да справы ўвекавечання памяці выбітных дзеячаў айчыннай культуры і літаратуры. Фармалізм, адсутнасць мінімуму ўдумлівасці, хача б нейкай аналітычнай глыбіні, а самае галоўнае — ведання творчасці Якуба Коласа.

1. Ганцаўшчына як рэгіён складалася ігучна і зусім нядаўна — у сярэдзіне XX стагоддзя.

2. Сам Якуб Колас падчас працы ў Люсіне лічыў, што ён жыве і працуе на Піншчыне.

Аб усім — па парадку.

Да Другой сусветнай вайны такога геаграфічнага паняцця, як Ганцаўшчына, не было. Чыгуначная станцыя Ганцавічы, якая дала імпульс развіццю аднайменнага мястэчка, у часы настаўнічання Якуба Коласа (1902–1904 гг.) размяшчалася на тэрыторыі Кругавіцкай воласці Слуцкага павета. Статус раённага цэнтра Ганцавічы атрымліваюць толькі ў 1940 годзе пасля ўключэння Заходняй Беларусі ў склад БССР. У перыяд нямецкай акупацыі яго зрабіў ўвогуле абласной сталіцай. Тыя часы сталі паваротнымі для фарміравання паняцця Ганцаўшчына. У межах

Ганцавіцкага раёна сабраны розныя кавалкі тэрыторыі з пункту гледжання іх культуры. Асабліва выразнае адрозненне бачыцца паміж паўднёвай часткай раёна, якая належыць да палескай субкультуры, і паўночнай, якая цягнецца да сярэднебеларускай субкультурнай паласы. Каб гэта праявіцца, варта звярнуць увагу на адрозненне гаворкі жыхароў вёсак: дыялекты ад Любашава да Чудзіна маюць падабенства з літаратурнай беларускай мовай — у адрозненне ад выразна палескіх Раздзялавічаў, Макава, Ліпска... Нават незнаёмаму з дыялекталогіяй чалавеку лёгка вызначыць, да якой часткі раёна належыць той ці іншы жыхар. Прычым гэта размежаванне датычыцца не толькі культурнага, але і гаспадарча-эканамічнага аспекту, а таксама прыроднага. Як інфармуе артыкул Вікіпедыі, паўночная частка Ганцавіцкага раёна адносіцца да Баранавіцка-Ганцавіцкага агракліматэчнага раёна, паўднёвая — да Пінскага. Тое ж і адносна глебаў, частка якіх — паўночная ўскраіна — адносіцца да Гродзенска-Ваўкавыска-Слонімскага аграглебавага падраёна (у адрозненне ад большай па велічыні паўднёвай часткі раёна, глебы якой тоесныя з пінскімі і лунінецкімі).

Якуб Колас пра згаданы падзел ведаў і канкрэтна яго ўсведамляў. Выразна тое прасочваецца па апавесці «У палескай глушы», падзеі якой многія лакалізуюць на так званай Ганцаўшчыне. Але ж — дамо слова аўтару, які, як мы ведаем, з'яўляецца прата-тыпам галоўнага героя Андрэя Лабановіча. Малады сельшынскі настаўнік вырашыў правесці свайго старэйшага таварыша і калегу Максіма Турсевіча, які працаваў перад прыходам Лабановіча ў сельшынскай школьцы, а затым перавёўся ў Любашава (вёска побач з Ганцавічамі). Варта заўважыць, што гэты пасаж меў месца ў рэчаіснасці. Галоўнае — тое, што абодва выдатна ведалі мясцовасць — як сельшынскае наваколле, так і любашаўскае. Як жа яны суадносілі тых мікрарэгіёнаў? Цыгуем:

«Лабановіч слухаў сябра, згаджаўся з ім, як бы Турсевіч выказваў яго ўласныя думкі. Разам

з гэтым і нейкае засмучэнне закралася яму ў душу.

— Ведаеш, брат, — сказаў ён. — Вельмі добра хоць зрэдку сустракацца з жывым чалавекам, пагаманіць, адвесці душу. А то жынеш у глушы, дзе жывога слова не пачуеш, жывеш адзін. <...> І вось цяпер, калі я крыху адшоўся ад свайго Цэльшына і зірнуў на яго збоку, то гэта глуш, што цікавіла мяне спярша, пачынае здавацца варожаю і наводзіць на мяне нейкае засмучэнне, як бы я ў ёй або яна ва мне чуем непрыяцель. Чым болей жыву там, тым больш пачуваю, што затрымацца там на доўгі час у мяне не хопіць сіл.

<...>
Турсевіч, залажыўшы за спіну рукі, хадзіў ад сцяны да сцяны і таксама аб чымсьці думаў.

— Так, брат, там цяжка. Па сабе ведаю, якая там глуш, — прамовіў Турсевіч. — Вось ты вазьмі: якія-небудзь дваццаць вёрст раздзяляе нашы месцы, а якая розніца! Тут зусім іншае: бы той выгляд прыроды. Мы заўтра пройдземся, паглядзім... Ніяк, брат, няможна раўняць Слуцшыны з Піншчынаю. І дзеці ў школе не тыя. У іх больш сардэчнасці, больш, ведаеш, гэтай чалавечнасці, а твае палешукі — проста звяркі».

(Збор твораў, Мінск, 2011, Т. 13, с. 78–79, 84–85.)

Якуб Колас выразна аддзяляе Ганцавічы — якой-ніякой цывілізацыі — ад Люсіна — відавочнай палескай глушы. Дарэчы, падчас настаўнічання К. Міцкевіча (сапраўднае прозвішча паэта) у Люсіне яшчэ Якуба Коласа (бадай, усім вядома, што гэта творчы псеўданім) не было, бо не было такога псеўданіма, як, зрэшты, і іншых, бо малады талент толькі спрабаваў сваё піра. Ну не мог у саменькім пачатку XX ст. той, каго яшчэ няма (Якуб Колас), быць у тым месцы, якога таксама яшчэ няма — на Ганцаўшчыне!

Рэзюмуючы, сцвердзім: Якуб Колас на Ганцаўшчыне не настаўнічаў. Яго лёс звязаны з Піншчынай, якой пісьменнік прысвяціў шмат вершаваных і празічных радкоў. Канечне, вялікі Пясняр ушанаваны ў Пінску і Пінкавічах. Але, як ні дзіўна, яго помніка ці хача б бюста ў тых мясцінах... няма!

13 (5)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

ПАМ'ЯЦЬ НЯДРЭМНАЯ

Генадзь БУРАЎКІН

З гаманкіх сталічных станцый
У мурожны кут глухі
Цягне зноў і зноў
Вяртацца
Праз гады
І праз шляхі,
Каб знаёмы водар жытні
Удыхнуць у хаце зноў
І знайсці свае сцяжынкі
Між замшэлых валуноў,
На рыпучы ганак выйсці,
Згледзець бусла ў вышыні
І заціхнуць,
Як калісьці,
У дрымотнай цішыні,
І глядзець,
Як ля адрывы —
Не забылася яшчэ —
Слуп нястомны камарыны
Апантана мак таўчэ,
І адчуць,
Што не дарэмна
На вятрах чужых дарог
Ты
Для памяці нядрэмнай
Патаемна ўсё збярог...

Ну што паробіш,
Не магу іначай —
Не слухаючы мудрых засцярог,
Я зноў хачу
Прайсці сцягой юначай,
Адрынуўшы наезджанасць дарог.

Мяне туды ўсё кліча сэрца,
Быццам
Яно жыве там з даўняе пары
І я ні заблудзіцца,
Ні згубіцца
Не здолею ў сасновым гушчары.

Я ведаю:
Рачулка наша гіне,
Палянкi загубіліся ў быллі...
Быў іншы час.
Былі мы ўсе другімі
І дрэвы невысокімі былі.

І, можа,
З новай яваю сваяцтва
Я сумнаю душою не прыму,
А ўсё ж хачу
Вярнуцца ў свет юначтва,
Хоць толкам і не ведаю,
Чаму...

Праплывае месяц лодкаю
Над разлівамі расы.
А жыццё —
Яно кароткае,
Як дабаўкі не прасі.

Як шчасліва ні галёкай
На сцяжынках між атаў,
Адспяваў сваё салоўка,
Адзвінеў,
Адичабятаў.

Як вяртанню ні выпрошвай,
Падганяе зноў і зноў
Цёплы вецер жытняй пожні,
Горкі водар палыноў...

Вы гэтулькі чакалі іх
І зблізку,
І здаля,
Іх профілі чаканілі
На новых медалях.

Вы іх прыйсці прасілі
Ва ўладу на пастой.
Вы верылі іх сіле
І спрытнасці крутой.

І вось яны
Нахрапам
Пасады занялі.
І стала бачна раптам
Што ўсе яны —
Нулі,
Што ў іх усё разлічана:
І клёк,
І баладаць,
Ды толькі за абліччамі
Асобаў не відаць,
Ды толькі справядлівасці
У іх зусім няма.
І вам з-пад іх не вылезці.
І шчасце сніць —
Дарма.

За золата прымаеце
Дзяшавенькую медзь...
Ну што ж,
Вы тое маеце,
Што так хацелі мець...

Пазбавіўшыся ад цароў,
Займелі мы такую ўладу,
Што прызначае нам сяброў
І вызначае нам пасаду.

Дыктуе правілы свае.
Каб не было ні ў кога лішку,
Усім наедак раздае:
Каму — чарпак,
А каму — лыжку.

Ніхто не трэба ёй,
Апроч
Тых,
Што з клькастымі лычамі.
Нібы астрожнік,
Дзень і ноч
Стаіць нядрэмна за плячамі.

І марыць,
Каб усе
Сп'яна
Ляжалі перад ёю плазам...
А вы лічылі,
Што яна
Сыйшла ў нябыт
З царамі разам...

Няпраўда,
Што імгненна паміраюць
Бязгрэшнікі ў намоленай цішы.
Анёлы смерці
Доўга падбіраюць
Свой ключ
Да іх асуджанай душы.

Даюць спаўна спазнаць
Людскія мукі,
Бясцілле крыўды
І адчай трывог,
А потым
Ціха іх вядуць за рукі
Па той,
Апошняй з іх зямных дарог.

З аблокаў
Дазваляюць азірацца
На дзедаў крыж,
На матчына вакно,
На хмельнае шчаслівае юначтва
І на сяброў,
Што здрадзілі даўно.

З плячэй здымаюць
Іхні скарб сабраны,
Сціраюць пыл,
Нязмыты пры жыцці,
І ў райскі сад,
Што за высокай брамай,
Толькі пасля ўжо
Клічуць увайсці...

Хто з дудой,
Хто з нябеснаю маннай,
Хто з тутэйшых,
А хто з чужакоў —
Колькі зведалі мы іх,
Падманых
І нахрапістых ваякоў!

Як яны нам спявалі асанну,
Як кавалі для нас медалі,
Толькі б мы,
Неразумныя,
Самі
Ім жаданую ўладу далі!

Не даваў ім суцішыцца
Верад
Абяцанкі пустыя нізаць.
Нам кляліся павесці наперад,
Самі ж праглі вярнуцца назад.

І цяпер
На глухіх раздарожжах
Нерашуча глядзім з-пад рукі
І ніяк разабрацца не можам,
Нас куды завялі ваякі...

Ах, палітычныя паяцы!
Ах, чынавенскія карчы!
Усё вам хочацца смяяцца.
Усё вам здэквацца карціць.

З трыбун высокіх
І са сцэны
Вы пырскаеце ўсмак сліной,
Нібы ў вас досвед неацэнны
І справядлівасць за спіной.

Усіх, хто вам не даспадобы,
Гатовы спляжыць вы датла.
Абы заўжды было вам добра
І чарка поўная была.

А як вы кпіце на нарадзе:
Які запал,
Які напор!
І дзіўна аж,
Што ў заняпадзе
Сатыра ў нас да гэтых пор...

Над вячэрняй цішай хмызнякоў,
Над дрымотнай апусцелай шырай
Прашумела чарада шапоў,
Што сабраліся ў далёкі вырай.

Іх пакліча ўранні шлях цяжкі
І не грэе ўжо мурожны выган,
Дзе стаяць панурья стажкі
І блішчыць ракі халодны выгін.

Каля весніці лісця намяло.
І я ў шэры змрок гляджу нясмела...
Вось і лета позняе маё
Лёгкамі крыламі адшумела...

О, прысады мінскія,
Балюстрады нізкія,
Кветнікі з цюльпанамі,
Лаўкі пад каштанамі.

Там ішлі мы поначы,
Ласкай сэрца поўнячы,
Дзелячыся з ценямі
Снамі-летуценнямі.

Там маўчаць апоўначы,
Нашы клятвы помнячы,
Над вадою віснучы,
Вербы каля Свіслачы.

Духата,
Як срут,
Сціскае сэрца,
Блытае і плавіль думкі ўсе.
І краплісты дождж,
Што з неба сеецца,
Ні на міг палёгкі не нясе.

Сціхлі птушкі.
Апусцілі лозы
Лісце перагрэтае ў раку.
Нават камары
І тыя млосна
Раптам пахаваліся ў цяньку.

І ўжо ў зморы бачыцца,
Як дзіва,
Што да сонца
Ў бяглай сіняве
Немінуца,
Грозна
І маўкліва
Хмара навалнічная плыве.

Спяшаюся дарогай торнай
Да хат,
Прымоўклых між прысад,
І радуся,
Як прасторна
Мне расхінуўся далягляд.

Плывуць ужо
Пад небам чыстым
У край далёкі жураўлі.
І так лагодна і ўрачыста
Спакой пануе на зямлі.

Жнівом падстрыжаныя нівы
Яшчэ змаркотнелі не ўсе.
І ветрык,
Лёгка і гуллівы,
Мне ўслед саломінку нясе...

Вось нарэшце ўжо зіма адужала
Мокрую, расхрыстаную восень.
І дыхнула з неба
Колкай сцюжаю.
І ў вазах
Званчэй скрыгочуць восі.

Зранку
Праўляюцца на вокнах
Першыя марозныя узоры.
Кроплі зледзянелыя
На вольхах
Свецяцца,
Як выстылыя зоры...

▶ АПОВЕДЫ

РАЗНАРАДКА

Ігар СІДАРУК

Маска

Сярожка Вечарок быў з прыбабахам.

З канкрэтным. Хоць, бывала, мікіціў так, што іншаму — толькі здзівіцца. І аднойчы Сярожка знайшоў... спецназаўскі рыштук. Вы не паверыце, але менавіта так. Старонкі афіцыйнай хронікі глыбакадумна замоўчваюць, якім чынам казённая, выдаваемая па ўсіх строгіх прадпісаннях, амуніцыя трапіла на адзіночку лавачку ў гарадскім парку. Аднак дурнаваценькі Вечарок натрапіў на яе менавіта тут.

— О, бо! Ласты, маска, аўтаматы! — задаволена пусціў пузыра ён, падграбуючы гэта ўсё з лавачкі. Хоць, ясная рэч, ніякіх ластаў ды аўтаматаў там не было. А вось маска, а яшчэ хабэшны камбез, на таўпчэзнай падэшце чаравікі, гумовы друкчок, кайданкі ды нейкая нарамная торбачка там былі дакладна.

І што думаеце? Сярожка гэта ўсё хутка схамячыў ды пашнураваў дахаты? Каб жа так. Мо тады і не здарылася б усяго таго, што здарылася ў наступныя паўгадзіны.

Хоць ён спачатку і напраўдзе даволі хутка падабраў усё. Але потым, пусціўшы чарговага пузыра ды паўтараючы як цвёрдую мантру «Ласты, маска, аўтаматы!», пашкандыбаў зусім не дахаты, а ў бліжэйшы зараснік голага бозу.

І выйшаў адтуль Вечарок... ужо не мясцовым жыхарочкам, відавочна бахнуты пыльным мехам, а, лічыце, сапраўдным спецназаўцам. Такі ўвесь камуфляжысты, класны, падцягнуты. Раз-пораз паляпваючы гумовым друкчком, заціснутым у правай руцэ, па далоні левай. Хіба вочы ягоныя неяк дзіўна блішчэлі скрозь вузкія прарэзы чорнай маскі, але хто ж мог пад маскаю дужа бачыць той ненармальны бляск?!

— Стаяць, маць! — яшчэ здаля зароў Сярожка на хударлявага чалавека, які паказаўся на паркавай сцяжыне. — А ну стой, дзе казалі, быдлічы яйкадаў!

Мужчына спалохана прыпыніўся. Азірнуўся па баках, угледзеўся перад сабой. На дарожцы паказаўся яшчэ адзін мужчына, — таксама спыніўся. Абодва, не ўбачыўшы больш нікога, акром чалавека ў камуфляжы, пераглянуліся ды спачатку павольна, а потым усё болей шпарка прадоўжылі рух.

— Я сказаў! — здзівіўшыся (а можа і не) такой нахабнячае смеласці, уладна гарлаў Вечарок. — Стаяць, маць у рыла! Імем закона і ўлады правіцельства! За парушэнне абшчэствяных праў і каманды буду біць на гаўно, мудзілы!

Мудзілы, аднак, і не думалі спыняцца.

Наадварот, яны нават паскорылі хаду. Ані не зважаючы на рыкі, крыкі й маюжэнствы чалавека ў казённае вопратцы. Яны імкліва набліжаліся да яго, і нават у няяркіх апошніх промнях вераснёвага сонца было бачна,

як іхнія твары гэтак жа імкліва наліваюцца чырванню.

Сярожка між тым ужо рэзка размахваў перад сабою направа-налева друкчком:

— Я вапшы сучыя зяпы зараз на юху скурвячу! У роты пойдзеце, арыштганцкія паскуд...

Апошнія слова так і не здолела ўбачыць белы свет. Паколькі яго з усяе моцы заляпіў назад у Сярожкаў рот адзін з мужыкоў. Адрозна пад маскаю з рассечанай губы цвыркнула юха, толькі Вечарок гэтага пакуль не разумеў.

— Закрый сваю халяву! Закрый сваю халяву! — малаціў і малаціў яму па твары той, хто першым урэзаў па зубах. Другі не адставаў таксама: з усяго разбегу ўпароў нагою Сярожку ў пах. Адскочыў, разбегаў, удубасіў яшчэ, потым яшчэ. Прычымым на нагах ў яго былі зусім не лёгкія чаравікі, а цяжэзныя боты. Рабочая вопратка, словам.

Сярожка пераламаўся напалам, і першы мужчына выхапіў з ягоных рук гумовы друкчок.

— Мы табе быдла пакажам, морда спецназаўская! Зараз мы з тваіх яйцаў баўтушку згатуем, свіння! — ён так і цэліў патрапіць друкчком Вечарку паміж ног, а другі ўжо ахаджуваў сваімі цяжэзнымі ботамі яму твар.

— Ну! Ха!.. Ну! Ха!.. Аха!.. — нарэшце, гакаючы, раскрыў рот і гэты, увесь час толькі моўчкі малоцячы Сярожку нагамі. — Да ўлады дарваўся, сволач?! Папаёты з круасанамі жарэш, законны выкармак?!.. Гота не ты нас на гаўно будзеш біць, гэта мы цябе ўласным тваім з крывёй напалам карміць будзем! Га!.. — усё гакаў

Натоўп зарухаўся, завіраваў, над галавамі ўдалячынь

паляцелі неўразумелыя, рэзкія крыкі.

— Трымаць шыхт! Трымаць шыхт!

і гакаў, міжволі спрабуючы падлаваць цэлікія ўдары ботаў пад рытм сваіх словаў другі.

— А то каго вы тут?.. — падляцеў раптам да іх нейкі рабаваты маладзён.

— Ды спецназаўца... Па парку нечага адзін сноўдаўся. Ляжаць, сволач! Разборкамі яшчэ пагражаў!.. — на момант адарваўся, а потым зноў з усёй адмашкі ўперыў друкчком у твар Сярожку першы мужык. З-пад чорнай маскі, з-пад якой і без таго ўжо цурчала чырвоная юха, кроў лінула струмянямі.

— Адзін, кажаш? — хіжа скрывіўся маладзён, імгненна закотваючы рукавы сваёй занашанай курткі. — Во, поскудзь пагонная! Дайце ж і я! Дайце ж і я генеральскую познамку яму пакіну! — і ў наступны міг гумовы друкчок ужо апынуўся ў ягоных руках і стаў рэзка апускацца на голаў, рэбры, спіну прыдурачнага Сярожка. — Гэй! Усе сюды! Спецназаўца мацьшы!

І, нібыта і праўда, ледзь не пад кожным кустом, ледзь не за кожным дрэвам хаваліся тыя, хто толькі й чакаў такой каманды: яшчэ праз якую хвілю чалавека ў камуфляжы апрацоўваў цэлы натоўп. Ужоніхто не крычаў: малацілі, білі, крывавілі

моўчкі. З нялюдскай жорсткасцю, безразважнасцю ды раз'ятранасцю. Не крычаў і сам Вечарок. Прышпілены халоднымі кайданкамі да лавачкі, каб нікуды не збег (куды ён мог збегчы з пераламанымі ўжо ледзь не ўсімі косткамі?!), ён адно ціха енчыў, з кожнай хвіляй усё цішэй і цішэй...

А яго ўсё білі, раз'юшана, чым толькі можна, і страшна. Білі да той пары, пакуль крывавае, бязвольнае месіва не аціхла, не замаўчала.

— Хлопцы, досыць! Здаецца, усё. Конча... — матнуў рукою той самы мужчына, якога першым спрабаваў спыніць на алейцы пераапануты ў «спецназаўскае» Вечарок.

Людзі стаялі, горача дыхалі, у многіх трэсліся рукі. Нейкая бабулька, якая невядомым чынам патрапіла ў натоўп, на «злёце» махнула сумачкай і раптам даволі слушна прамовіла:

— Сьночкі! Вы хоць гляньце, каго да чарговага звання прадставілі...

Нехта з мужчын, крыху марудзячы, схіліўся над нерухомым целам, пацягнуў маску з прарэзамі. Адкрыўся збіты, страшны, скрываўлены твар. На перабіты лоб упала першая кропля халоднага восенёскага дажджу.

І тут самы блізкі ад трупы раптам злосна вылаяўся:

— Тваю маць! Сярожку Вечарка замачылі... От жа ёлупень!

Натоўп моўчкі стаяў над месачковым дуралеём. Усе яго ведалі. І таму ўсеагульная, знішчальная злосць не аціхала, не разбівалася, а наадварот — расла,

крэпла, уздымалася шалёнымі бурунамі. Яна... брала ў палон, працінала, захоплівала ўсіх, і супрацьстаяць ёй было цяжка, немагчыма, надрыўна. Твары, не глядзячы на тое, што халодны восенёскі дождж з кожнай хвіляй мацней, усё болей наліваліся гэтай злосцю, чырванню, немінучым наканавам. Ніхто ўжо не мог стаць. Рукі пацягнуліся да апалых сукоў, нехта выломваў доўгую галіну, хтосьці выкавырваў камянюкі з тратуарнае брусчаткі.

Натоўп зарухаўся, завіраваў, над галавамі ўдалячынь паляцелі неўразумелыя, рэзкія крыкі.

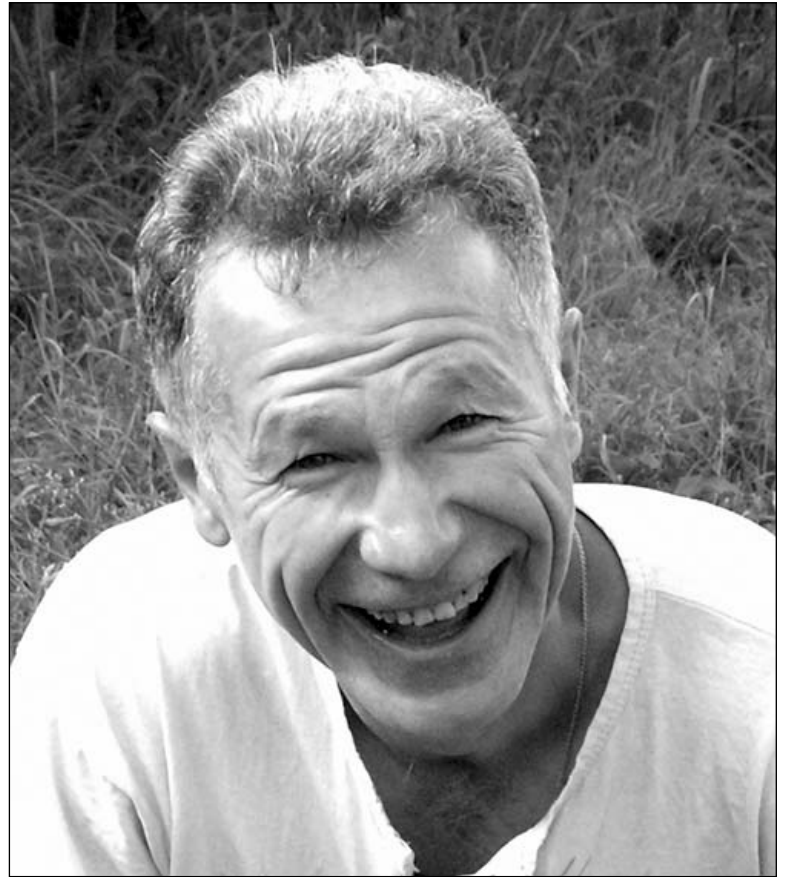
— Трымаць шыхт! Трымаць шыхт! — толькі й можна было разабраць нечага, хто хоць як спрабаваў прыдаць парадку няўклоннай людскай хадзе.

— А мы што трымаем, дзядзька Мірон?..

Людзі валілі мацьшы. За спінамі ў чорным парку сек дрэвы халодны дождж і страшна крычалі вароны.

Разнарадка

— Прыйшла чарговая разнарадка... — старшой на нейкі час задумаўся. — Трэба вырашаць, хто гэтым разам...

Ігар Сідарук

Мы маўчалі. Сапраўды, сітуацыя выглядала складанай. Усе з нашага невялічкага калектыву ўжо там былі.

— Можна, Пятро?.. — урэшце страпянуўся старшой. — Як вы глядзіце?

— Пятро? — азвалася першай Марыя. — Можна было б... Але ўспомніце, якія каленцы ён там мінулым разам выкідваў. Нават сорамна было слухаць, як потым распавядалі.

— А ты? Незамужняя, дзеці не плачуць, — старшой утаропіўся ў Марыю.

— Я? Ды мне і тут мужчынскай увагі хапае. Там, можа, і цікавей, але колькі можна: мінулым разам Анютку замяніла, ёй новую фрызуру было шкада...

— А Макей? — падаўся наперад Лявон. — Ён, здаецца, мужык цвярозы, цярплівы. Ніколі не скардзіцца і за дваіх калі трэба цягне...

— Дык цягне, — уставіла сваю рэпліку ўжо Анютка. — Але разумейце і яго: з хворымі рукамі не вельмі лапатай намахаешся. А яшчэ ж пагрузка-разгрузка...

— Давайце тады Тодара, — падаў са свайго кутка рэпліку франтавага Серж. — Успомніце, гэта дзякуючы яму нам мінулым разам падзяку абвясцілі.

Толькі не мог і Тодар. Паколькі раптам ні з якой такой прычыны надумаў ажаніцца — то не маглі ж мы яму сапсаваць такое маленькае свята.

Урэшце, каторы раз перабраўшы амаль усіх ззаду наперад і спераду назад, грамада неяк падазрона сцішылася. А потым усе разам рашуча павярнуліся да мяне.

— А Ігарок? Ты ж таксама там быў?

— Быў... — неахвотна адказаў я.

— І як?

— Нармальна. Як заўсёды.

— Дык што? Можна, і гэтым разам? — старшой дапытліва глядзеў на мяне. Не трэба было быць вялікім празорцам, каб здагадацца, што ён чакае толькі станоўчага адказу.

Але і мне, вось так адразу, нічога з гэтага не выгадаўшы, таксама не хацелася згаджацца.

Таму як мог трымаць паўзу. Усе напружана чакалі, нібы здранцвелі.

— Ладна, — урэшце як бы нехаць вымавіў я, паглядзеўшы ва ўпор на старшого. — Але толькі адна ўмова.

— Якая?

— Калі вярнуся, каб маё месца перасунулі да вакна. І каб там стаяў поўны заварнік свежай гарбаты.

— Добра, усё будзе! — старшой адразу з бачнай палёгкаю правёў тыльным бокам далоні па ілбе, нібы складаная задача вырашылася сама сабою. — Мы не толькі табе поўны заварнік потым паставім, мы табе нават на дарогу таго-сяго збяром!

— Ну а як жа! А то!.. Яшчэ не было такога, каб сваіх без нічога пасылалі!..

Усе адразу весела загаманілі, зарухаліся. Нехта паляпваў мяне па плячы, хтосьці спрабаваў распавесці надзіва смешную, як яму здавалася, показку, нехта звывкла і хутка збіраў тое-сёе ў маленькі паходны запlechнік. Моўчкі паназіраўшы за ўсім гэтым, я толькі крыху нікавата ўсміхнуўся і выйшаў вонкі.

За вузкім лазам зямлянкі валіць моцны снег. Я шчыльнай захінаю сабачую скуру ў сябе на грудзях, паколькі да лагера не маленькі шлях — кіламетраў дзесяць ці нават дванаццаць. Можна, канешне, паспрабаваць не пайсці, збочыць, убіцца ў цёмны лес. Аднак усё гэта будзе абсалютна дарэмным: сцяжына густа абсажана нізкарослымі дрэўцамі, па якіх перакінуты нябачны, аднак гэтак жа густа абмазаны смертазайбайчай атрутаю калючы дрот, а на кожнай сасне паабал сцежкі дый па ўсім лесе сядзяць нападзатове лучнікі, і іхнія скуры куды цяплейшыя за маю старанькую, зашмальцаваную ды з невялікімі дзюркамі, сабачую.

Таму я толькі перакідваю з аднаго пляча на другое ашчадна сабраны грамадой запlechнік ды прыспешваю хаду. Урэшце, калі хутчэй дабяруся туды — тым хутчэй уволью пап'ю потым свежай гарбаты.

Няхай і заваранай на мінулагодніх, але з такім прыемным пахноццем, зёлках.

▶ ВЕРШЫ

ВОСЕНЬСКІЯ ТАНКІ

Анатоль ІВАШЧАНКА

чалавек сядзе ў туарэг

чалавек сядзе ў туарэг
запускае плаўна рухавік
ён цяпер глядзіць на свет паўзверх
танаваных шыбінаў сваіх

чалавек сядзіць у туарэгу
і ужо праз лічаныя хвілі
раптам падаецца чалавеку
быццам рухавік аўтамабіля

з помпай і сістэмай клапаноў
не тасол па патрубках ганяе
а па колах круціць зноў і зноў
кроў жывую. так — жывую кроў!

і не патрубкі зусім, а капіляры
у жалезным чэраве пульсуюць
чалавек здымае акуляр
чалавек сябе не кантралюе

ён дрыжыць, не могуць пацэліць
пальцамі вільготнымі у кнопку
каб адсунуць шкло. па квольым целе
праб'ягае новая дрыготка

чалавека ў туарэгу йрве
проста на шыкоўную аздобу
на стырно і скураны фатэль
а ўнутры, ў прамасленых вантробах
трохлітровы рухавік раве

чалавек сядзіць у туарэгу
туарэг сядзіць у чалавеку

Калі мы разам — у нас маразм.
Рыгор Барадулін

Калі мы разам, —
у нас маразм.
Калі нас трое, —
няма настрою.
Як нас чацвёрта, —
наогул гора.
Калі пяцёра, —
я не ў гуморы.
Як мы ў шасцёх, —
то ўсё нам пох.
Як нас сямёра, —
па горла мора.
А як васьмёра, —
раблюся хворы.
Як дзевяць нас, —
саўсім атас...

І гэтак далей —
народ ёсць зграяй.

малітва

Калі ўдача цябе пакіне,
і жана дарагая, і дочки,
за гарой застаецца Вільня,
за гарой прачнешся аднойчы...
Тацяна Сапач

за вокнамі мулкі вечар
і стома сядзе на плечы
і снежаньская халадэча
і ў сэрцы зёўрыць пустэча

далонь на касцельных парэнчах
пад лаваю нечья рэчы
і чысты позірк хлапечы
і свечы
свечы трапечуць

ля гэтых старэнькіх парэнчаў
ты раптам ціха укленьчыш
у сэрцы зіма й халадэча
вусны бязгучна шпэчучь

Фота Валерыя Куставой

«О, Літва, — мая малітва,
О, Вільня, — мая багіня,
О, Вільня, — мая вайна...
Тут кажуць Вільнюс і Мінскас,
тут Вітаўтас і Гедымінас
і ў барасах танны гінэс
Ты, Вільня, — мая віна?»

(зрабіўшы па барасах шпацыр
у свеце інакшым убачыў
усё і крыху перайначыў
паэт свайго верша фінал)

о, Вільня, — мая багіня
ты, Рыга, — мая вярэга,
Заслаўе — маё зласлоўе
Стакгольм — мой адвечны боль

Гародня глядзіць гаротна
у Вільні не рохкаюць свінні
за Мінскас мы ставім мінус
паўзе пакрысе мяжа
у Мінску я маю прапіску
у Менску — мая душа

краіна сэканд-хэнду

Гэта краіна паўночы без сну...
Дзмітры Плакс

бэушныя машыны
бяздушныя жанчыны
бэтэшныя навіны
гэбэшная краіна

бэушныя жанчыны
бяздушныя машыны
гэбэшныя навіны
бэтэшная краіна

бэушная краіна
бяздушныя навіны
ну і г.д.

верш несвабоды

1.
баюся пісаць каб не быць перапошчаным
баюся казаць каб не быць цытаваным
баюся выходзіць з дому
каб не быць развіртуаленым

баюся ўключаць зомбаскрыню
каб не пабачыць сябе
сярод ахвяраў этнічных чыстак

пабойваюся здымаць слухаўку
каб не пачуць пра хваробу чарговае
каляжанкі
якую трэба замяніць
каб засеяць разумнае-добрае-вечнае
у засераныя душы і затраханых мазгі
дарагіх маіх цехнароў

баюся прыводзіць дзетак
у дзіцячы садок
каб увечары
не пабачыць у іх вачох
жалобу ручных звяркоў

2.
мыло посуд каб супакоіцца
калі вольныя рукі
калі зусім сплінова
сядаю за верлібр
ды я луплю іх ледзь не штодня
гэтыя вершы несвабоды
(добра што ў галаве)
калі шалёная сучка зверху
спускае на маіх дзіцяй
свайго сабаку
калі штурмуюць амбасады
тыя хто ніколі не чуў
(даруўце, рыфма)
пра Курапаты
калі нацыянальны гонар
ёсць суцэльным хорарам
і знакамітыя міты
адно дзеля мітынгаў
калі абвешчаецца чарговая бяздарная
перамога Потнага Дзэка
калі ў позірках
нават самых лепшых
бачу сыты супакой
сыты супакой
тупы супакой
калі...

...
хрышчу паветра
хрышчу тэлескрыню
заўжды перахрышчваю
галоўкі дзетак
перад сном

хтосьці скажа, што ад майго праваслаўя
добра патыхае забабонамі...
хай так
хай так
high-tech

верасень 2010 г.

два ў адным

бы змяя назапашвае яд
я захоўваю гукі і пахі
назапашваю новыя смакі
бы змяя — назапашваю я...

бы пчала што збірае пылок
абліпаю старымі цытатамі
прыкладаю да рулі сціло
і страляю радкамі кудлатымі

а бывае —
так хочацца проста кагосьці абняць
а бывае —
гатовы дарыць свае скарбы направа-налева
і гатовы ляцець,
але мушу нязрушна стаяць
і маўчаць праглынуўшы і закаркаваўшы
пачуцці
і словы
і спевы

я — змяя
час скідаць састарэлую скуру
я — пчала
час счышчаць закарэлы пылок
пажыццёвы студэнт
у зацягнутым пошуку гуру
два ў адным
ідзіёт ды гулец
(каб у рыфму — «ігрок»)

восеньскія танкі

нічыйны малінік ля дарогі
канец верасня
усё лета аб'ядаліся, закатвалі...
цяпер жа —
немагчыма накаштавацца

кнігу, што дасталася ў спадчыну,
паклаў у кішэнь
гаспадар яе даўно спачыў
ён рупліва збіраў сваю вялізную бібліятэку
не дарма?..

вільготныя капелюшы
гномаў-чырвонагалавікаў
паказваю дачцэ ў высокай траве
а яна плача:
чаму не я іх знайшла!..

над бярэзнікам дзе мы блукаем
таварняк вязе вагоны
расфарбаваныя стракатымі графіці
яшчэ вышэй паўзуць цяжкія
восеньскія танкі

томік ісікавы такубоку
так і не дастаў
з кішэні
захоплены пошукам
і нашто браў?

вяртаючыся з узлеску
сустрэкаем трох кабет рознага веку
у розных месцах
але падобных рыхтык дачка маці і бабуля
быццам з босхаўскіх палотнаў яны сышлі
ў мае радкі

восень.
час засушваць пачуцці
укладаючы іх гербарыем
між старонак
старое кнігі

верасень 2011 г.

ПРОЗА

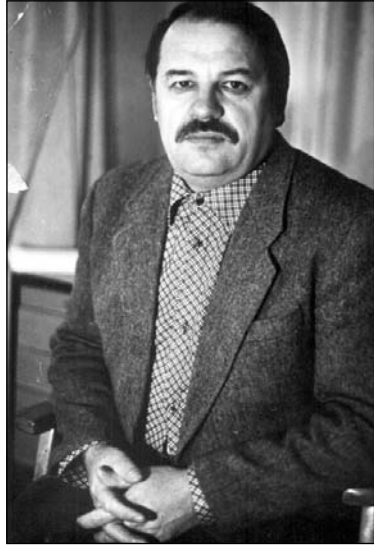
16 (8)

▶ ФРАГМЕНТЫ

ДЗЯЎЧАТКІ

УРЫВАК З РАМАНА «ГУЛЬНЯ Ў КАХАННЕ»

Алесь МАСАРЭНКА

Якія руплівіцы — няйкакш узялі на прышэл!

Я да сняданку троху пазагараў, паплаваў — і за стол. Мартын Усвятка з сямействам матаву ў Севастопаль. Звычайна экскурсанты вяртаюцца недзе вечарам.

Маладая манашка, якая жыве ў такім жа крайнім, як і ў мяне, пакойчыку, але насупроць мужчынскай прыбіральні ў другім канцы калідора і працуе ў гэтым драўляным аднапавярховым корпусе прыбіральшчыцай, чутно было, прыбегала паўшчуваць дзяўчатак, каб лішне не буянілі. Заклікала іх паводзіць сябе прыстоіна.

Я тое-сёе чуў з яе заклікаў: — І ради бога — не курите!.. Писатели работают, а вы ржэте на весь коридор, ругаетесь... Справили нужду — и вон, чтобы духу вашего тут не было!

Вызверылася на парушалніц ужо не толькі цішыні й расійскай белетрыстка Варвара Акліміна. Аказваецца, дзяўчаткі абмылак збэйхалі, і ёй не было чым рукі намыліць. Бач, не магла пачакаць, ухапілася няўцерпа ў прыбіральню і знайшла прычыну для крыку: паквапілася на казённы кавалак мыла. Нібы свайго не мае... Пажылая дама. Прыехала з расійскай глыбінкі, піша ў асноўным уначы, а ў светлы час спіць.

Перапала ад гэтай зубастай фурый колькі дзён таму і мне — не абмінуў яе ўвагі. Праўда, тут я сам вінаваты. Яна спрабавала падсунуць машынапіс сваёй аповесці, каб прачытаў і, вядома ж, пахваліў. А я, бэйтух, як бы няўдумна, з ходу ляпнуў, што расійскую мову зусім слаба ведаю, Талстога і Гоголя чытаў у перакладзе на беларускую. Мала гэтага — назваў яе па-свойску, проста Акімаўнай, без Варвары. І яна, бы перагрэты самавар, нечакана пырснула бурклівым кіпнем: «Я, молодой человек, — Варвара Акимовна. Не забывайте. Вы ещё под столом во весь рост ходили, в штанишки писали, а я уже свой первый роман издала. Так-то!».

Нажыў сабе ворага. Ды яшчэ за адным сталом сядзім, насупроць. Во, хоць куды ў іншае месца перабіраўся! Але ж — цярылю, стаў цішэй за ваду, ніжэй за траву: сёрбаю ціха, без цмокаў

і шамкання, адно каб паказаць гэтай драпежніцы, што і я культурны. Міжволі падумалася, што Валянцін Пікуль, пэўна, таму і не ездзіць па ялтах ды адэсах, каб не бачыць такіх вась арыгіналак з пяром у падхвосці.

Бадай адразу, як толькі спадарыня Акліміна замкнулася на ключ, дзверы ў маім пакойчыку раскліснуліся наўшыр і прагучаў ласкава-прыемны галасок бялянкі:

— Можно?

— Калі ласка! — выгукнуў я наўздзіў весела, чаго сам ад сябе не чакаў.

Яна зайшла першаю і кінула свой запlechнік у куток, ля парога. Следам, як маладыя гускі, ускочылі й дзве сяброўкі яе, пакідаўшы запlechнікі туды ж сама.

— Га-га-гы-га-го... Мы — снова к вам! — не адразу, але ўсё ж вылавіў сэнс з іх гогату.

І вось гэтая, таравітая на цукеркі, папрасіла, каб адшкатаваў ёй цыгарэтку.

Я лена аднекнуўся:

— Прабачце, Галія, не палю.

— А вы сходите в главный корпус и попросите у того дядьки, с которым на пляже бываете, на его дочерей палитесь... Мне самой неудобно у него просить.

— А ў мяне — зручна?

— О, вы — не ровня ему. Вас можно в мужья брать, — пасміхаецца Галія-бялянка, даволі кідкая, прыгожая, адно вочы троху як кашэчыя — жоўтыя абадкі наўкол зрэнак, і як нешта жывельнае ў іх пракідваецца, нейкая не дужа каб і празмерная жарсць з прымешкам настырнасці.

Дзве яе напарніцы — сярэдняй красы, праўда, вочы ў аднае і другой нечага ўтомныя, як не даспалі дзеўкі, і я, калі б каторая з іх папрасіла легчы ў мой ложкак, гагоў бы й пашкадаваць небараку. Адно не гэтую настыру з абаяльна-гожаю попкай (во, запыкліўся!).

— Так вы, молодой человек, может быть, и водку не пьете? — спытала адна з «утомных», станістая, у ружовым сарафанчы-

Валянцін Пікуль, пэўна, таму і не ездзіць па ялтах ды адэсах, каб не бачыць такіх вась арыгіналак з пяром у падхвосці

ку з белымі фальбонамі й такім жа раменьчыкам, што, здавалася, аж занадта сціскаў гожую, бадай асіную, талію; пакінуўшы сандалікі на падлозе, яна ўвішна скочыла на ложкак, што мяне больш уразіла, чым здзівіла: «Гэта ж прачытала мае думкі!».

Я адклаў асадку і выйшаў з-за стала. Нахіліўся над ёй і як не ў самае вушка шапнуў:

— Чаму ж — гарэлку ў добрай кампаніі папіваю. Хоць і не так часта, як хацелася б. — І знарк паўтарыўся, ужо гучней: — Толькі ў добрай кампаніі.

— А мы — как, разве не подходим? — падала галасок трэцяя з іх; пры гэтым яе востры пагляд балюча кальнуў мяне ў левае

надброўе — аж сляза нагарнула. — Мне показалось, что без нашей компании вам сегодня никак нельзя.

«Ведьмы нейкія: адна пагляддам коліць, другая думкі чытае». І я паспяшаўся з адказама:

— Так, кампанія гарная — у сне не прысніш такой! — І далей — як мага ветлівай запрасіў: — Сядайце, красуні, дзе каму зручней. — З посмехам дадаў толькі што прыдуманнае: — Жанчына ў гасці йдзе і за пазухай два шчасці нясе. У келлі маёй — бачыце? — аж святлела!.. — Гляджу на бялянку, бо нешта ж і яна мусіць учыніць — у насцярозе, усё роўна як чакае зручны момант для нападу. Каб выбіць з яе галавы дурное (можа, і прыемнае для мяне: жаночая душа — акіянь!), знарк ласкава звярнуўся да яе непасрэдна: — Калі я кавай пачастую — вы не суп...раць? — Нечага спатыкнуўся на словы і адчуў, што ласкавы тон майго голасу атрымаўся бадай штучным, няшчырым — як адчэпное сказаў, знарк, каб менавіта яна, закапёршыцца, зразумела, што няма ў мяне ахвоты цацкацца тут з нейкімі блудзёнамі, дагаджаць: з чым прыйшлі, з тым, маўляў, і пойдзеце. Каб не падумала так — паспяшаўся ўнесці яснасць, патлумачыў: — Тут хоць і Дом творчасці, а кавай нясмачнай поцяць.

— Нам бы ваша кухня! — не пагадзілася закапёршыцца. — Мы на жареным луку с салом уже глядеть не можем. А на компот из сухофруктов — тем более.

— За каву — дзякуй, з ахвотай накінемся, — сказала тая, што чытае думкі, па-беларуску. — Распушчальная?

— Молатая. Натуральная.

— А мне распушчальная падабаеца.

— Ой, Тоня, сама ты — распушчальная! — махнула рукой бялянка. — Какая же ты филологиня, если коверкаешь слова?

— Сама — такая же! — зласліва лыпнула вачыма Тоня Утомная (во, прозвішча само легла на душу, то і няхай, пакуль сапраўднае не ўведаю) і павалілася спінаю на ложкак, выгукнула: — Исподлобья — в три слова пишешь, грамотейка.

Ад здзіву я ажно плячыма цепнуў і запытальна глянуў на бялянку. Яна патупіла вочы й адступілася ўбок.

— Не лайцеся, дзяўчаткі, — сказаў я прымірэнка і спытаў Утомную:

— Ты — беларуска?

— Так.

— А дзе жывеш?

— Мае бацькі нядаўна з Магілёва ў Кішынёў пераехалі. Тата — вайсковец.

— Чую, мову добра ведаеш.

— Мама — настаўніца, скончыла фільфак, беларускае аддзяленне.

— Во!.. Я таксама скончыў фільфак. І таксама беларускае аддзяленне. Дык мы тут, як я зразумеў, — усе філолагі?

— Мы — студэнты Кішынёўскага ўніверсітэта. Філолагі, трэці курс. — Тося не хавала радасці, што аказалася зямлячкай.

Але ж і мяне выраз «распушчальная кава» не да ўпадобы, рэжа слых, бо няма ў ім і блізка

беларускасці, таму без нейкага там утою сказаў:

— Ведаеш, зямлячка, а кава няхай усё ж будзе растварымай.

Што гэта? Бялянка (але ж і павяжная кабыліца!) падскочыла і чмокнула ў шчаку — мяне аж падкінула, бы ад улёку.

— Слышала, зазнайка?! — узнеўсела галёкнула і гоўхнула Тоню ў плячук. — Ишь, улеглась!

— Не трогай меня, командёрша! — Тоня павярнула на бок і заплешчыла вочы, сцішылася.

Я сказаў да бялянкі:

— Сядай, Галія, за стол, бяры асадку і ліст паперы — напішаш мне ўсяго адно слоўца.

— Только по-русски... И не какое там, бульбашское! — сказала и слухмяна ўселася за стол. — Ну, говори, учитель. Подопытный кролик на всё готов!

Я падумаў: «Няболага трымаецца!». І прадыктаваў:

— Влоборота.

— Что-что?.. — насцярожылася яна.

Сакурніцы, падалося, запаволілі дых, як знямелі. Тоня не варухнецца. І гэтая, з калючым паглядом каторая, бачу, пільна навухрылася і чакае.

Галія хмыкнула, кінула асадку на стол і сказала:

— Учитель, я лучше отдамся тебе... Пусть они пишут. Идет? — Выйшла з-за стала і падступілася да акна.

— Згода, — сказаў я і адзначыў: «А носік — прыгожы, маленькі. Такія дзяўчаткі шчырыя і ўлюбывыя». Пажартаваў: — Але спачатку кавай пачастую, а вы мне ў наступны раз смажонікаў з цыбулі прынясеце, бо раскашавецца няма ўжо з чаго — грошы ў першыя дні распустіў, цяпер на бабах сяджу.

— На бабах звычайна ляжаць, — падсекла мяне беларусачка — яна памяняла позу: сядзела на ложкак, як турчанка, падкурчыўшы ногі.

— Чаму ж — можна і седма... У мяне з табой атрымалася б.

— Фу, грубиян! — сказала тая, што выкрасе пагляддам слёзы.. — Вы не иначе в Индии были... — дапытліва глянула на мяне і ўселася за стол, узяла асадку, напісала свой дамашні адрас і тут жа агучыла: — Кишинёв, улица Когульская, 11, Вероника Чопра.

— Пасміхнулася — прыязная ўсешка, чаруе. Дадала: — Вдруг заболеешь мной — позовешь, я приеду и вылечу. Эти две — задушат в объятиях, не доверяйся им.

— Вярнуся двору, зраблю калаўроцік і — чакай тэлеграну, — запэўніў я.

— Что ещё за коло в ротик?.. — надзьмулася яна і разгублена паглядзела на дзяўчат. — К кому мы пришли?.. Циник! — Акруліла вочы. — Или я ослышалась, да?

— Он сказал: класці ў роцік, — пасміхнулася беларуска. — На минет намекает.

І Вераніка як бы супакоілася, удакладніла:

— Всё правильно: где секс — там и минет. — Брыдзь з яе твару сышла. — Не без того.

— Беларуска падманула цябе, — сказаў я. — Калаўроцік — гэта вороток...

— А при чём тут вороток? — здзіўлена спытала Вераніка, і дзюбчык яе носі ўскінуўся ўверх.

— Сама ж згадала Індыю, а пра калаўроцік не ведаеш.

— На Храме любви подзалетела, что ли?

— Так. Там ёсць такі прыём: калаўроцік.

Тоня падышла да стала, выхапіла ў Веранікі асадку і на чыстым аркушы няспешна бадай што выдрукавала свой адрас: «Кішынёў, вул. Чэхава, 9, кв. 2. Антаніна Тырля». Склала аркуш напалам, сунула ў папку з рукапісам і нечага раптам зарадавалася:

— Ой, дзеўкі!.. Мы думалі, што ён — паэт, аж не — прэзіят. — Узяла верхні аркуш, паднесла блізка да вачэй (у-у, блізарукая!), прачытала: — «Адам Лясота. Сонечны лівень. Раман». Стала насупроць мяне, паківала пальцам і зазначыла: — Не веру, што галадаеш... Празіяткі любяць паесці. І гэты ваш, што на Марыйку запаў, лабацік, і вышціць не промах. Ён з сям'ёй у галоўным корпусе. Параіў узяць яго раман у бібліятэцы. Марыйка пайшла, і ёй там казалі, каб паказала пісьменніцкі білет ці хаця б пуцёчку. А ў яе — ні білета, ні пуцёчкі...

— Гэта чаму ж ён на Марыйку запаў, а не на цябе, зямлячку? — спытаў я дзеля таго, каб нешта спытаць. — Яна — што: прыгажэйшая за цябе?

— Марыйка таксама піша. Друкуецца на старонках універсітэцкага альманаха. Я чула, як чытала яму свой верш. Ён хваліў яе, а жонка злавалася.

— Гэты лабацік — вядомы пісьменнік, Мартын Усвятка, — назваў я прозвішча зямляка. — Раманы яго перакладзены не толькі на расійскую мову, але і ўкраінскую... Эх, дзяўчаты, дарма без Марыі прыйшлі. Яна і тут нешта сваё прачытала б. Я працую ў маладзёжнай газеце, вяду аддзел пазізіі і прозы — мог бы надрукаваць.

— Сёння Марыю заахламоніў ваш калега — сперш у ростаран звадзіў, а цяпер яны... — Тоня перайшла на стоены шэпт, — у гатэлі.

— Нічога не разумею, — сказаў я. — На свае вочы бачыў, як адразу пасля сьняданку дружнае сямейства паехала ў Севастопаль на экскурсію. Вернуцца вечарам.

— Ды не, класік кансультуе Марыйку... Першы паверх, пяты нумар, люкс.

— Зямлячка, не выдумляй абы-што! — я ледзь нагой не прыгупнуў.

— Светыш — о-о! — дзеўка хітрая, — казала далей Тося. — Яна збірае фактуру для сэкс-рамана. Значок спакушае мужыкоў... Піша толькі аб перажытым. А выдумляе ўсякія там тэкставыя стыкоўкі ды зрэдку пейзаж. Астатняе — голая праўда.

Галя: — Штору, как мы и договорились, сдвинула в сторону, и я что-то видела...

— А канкрэтней можна? — ад пачутага мае рэбры сталі чапляцца адно за другое.

Галя, скіраваўшы на мяне кашэчыя зенкі, наўспрам, не стыдаючыся, сказала:

— Она раздела его...

Тося: — Ды гавары ўжо, Галька, не запінайся: ну мы ж — не якія там дзеці... Божа мой! Сама ў трусіках, без ліфчыка. А з яго ўсё зняла — голы, як бэц...

Галя: — Да ну их!.. Сама говори.

— Ну, я... калі падступілася да акна, тут жа і ўбачыла, як ён ёй грудзі цалаваў і на пупок перакінуўся... А ўжо калі заклаў яе прывабна сабе за плечы і ніжэй пабрэўся, Марыйка ўхапілася абэроч за яго галаву, за вушы, ды ўхіліцца ўжо не змагла: ён так

крутнуў яе, так кінуў на пасцель, што аж тварам у падушку зарылася. А сам — наверх, падбіў ёй калені пад жывот, сагнуў. Левай рукой голаў хіліць уніз, а правай, бачу, трусікі — шах-шах, парваў... Марыйка вілае попай, выкручваецца. Але не крычыць.

Вераніка ўселася ў крэсліца, брыкнула нагамі й сказала:

— А я камень держу!.. Мы уговорились, что как закричит, подаст команду — разбиваем окно, спасаем Марийку.

Тося:

— Сучка!.. Не закрычала. Упала ў жарсць, забыла на ўговор... Улагодзіла яго так, як цёлка бугая, пасля на спіну легла і ногі раскавезіла... Ён згорбіўся, як вусень, і давай валасатым задам бліскаць... Мяне занудзіла, і я — фу! — зблівала. Нечага дрыжку ўся, калачуся. Тут — чую: «Вам дрэнна?...». Мужычы голас. Спалохалася — глядзь! А дзяўчат маіх няма побач. Перада мной — мужына, праўда, не голы, адзеты, прычапураны. Падваконне ў блявоціне. Мне сорамна. Аж бягуць мае дзяўчаты з вядром і анучкай. Гэта яны казалі вахцёру, і ён кінуўся мяне ратаваць.

Галя: — Вы извините... Пришли вот, всякой всячины наговорили... Может, и зря.

— Не зря!.. — рэзка паднялася з крэсліца «ўтомная» з асінай таліяй, то бок Вераніка. — Мы предупредили человека! Марийке экзотика нужна, на эротике помешалась. Она завтра же, если не сегодня вечером, начнёт и вас охмурять... То знайте, Адам: экспериментирует, чтобы затем в роман вплести кульбиты свои.

Як мог, я знарочліва спахмурнеў (шкада, не бачыў свой твар) і спытаў:

— Дзяўчаткі, а я хіба не творца? — апусціў голаў, гляджу спадылба. — Мне ж таксама пра нешта трэба пісаць — з пальца ўсё не высмакчыш. — І адпусціўся — зарагатаў, прыгаворваючы: — Пацеха!.. Ну і ну!.. Лажануўся Мартын, нарваўся-такі... Бач, Марыйка нізрынула Усвятку ў экстаз!.. Кажце, пупок цалаваў? О-о, натхніўся! Гэта ж — новы раман! Во, я тут — паўмесяца ўжо, але і дваццаці старонак не напісаў. — І жартам, выстарчыўшы ўказальны палец правай, як не клонуў ім у плячук зямлячкі. — Спадарыня, я хацеў бы ведаць, як вашага бацьку завуць — майго будучага цесця?

Тоня аж улякнулася — апусціла вочкі долу і нейтароп сказала:

— Па-бацьку я — Віктараўна... — Пасміхнулася і дадала: — І больш не выкайце са мной. Я не хачу аддалацца, а надаварот... І тады мой тата абавязкова стане тваім цесцем. — Павісла ў мяне на шыі й выгукнула: — Адам, кавы хачу!.. З каўбаскай. Раніцай бачыла цябе ў краме — нечага смачнага накупляў. Кончык пяцірублёвай сервелаткі тыраў з пакета.

— Хм... У такім разе — будзь гаспадыняй. Пакуль я гатую каву, ты робіш бутэрброды.

— О'кей! — Яна тут жа, як не ўпадбег, хіснулася да халадзільніка, малага, які стаяў на кутным століку. Агучыла назву: — «Марозка». — Адчыніла дзверцу, падзівілася і гукнула да дзяўчат: — Чуеце?! Бутэлька каньяка «Кішынёў» — наш, родненькі! — масла, батон, памідоры...

Мусіў прыглядзецца да Антаніны як след. Але ж і зіркатая, не якая там недарэка. І само,

без прынукі падумалася: «Пабярэцца з такой — будзе кішэні патрошыць, усё ўпільнуе і ў свой кашалёк утахціць. З такіх руплівіц — самыя разумныя жонкі й дужа сварлівыя. Увагу любяць, кветкі... Падобна, не шлюшка, хаця — наўрад каб цнатлівая. З хопу-галопу не аддасца, але прывучыць можна... Каб толькі не з'ехала». Спытаў:

— Дзяўчаты, цыбулі яшчэ многа няўбранай?

— Неделі на две хватит, — сказала Галя. — Да у них здесь и арбузов гектара четыре, если не больше.

Тоня:

— Выберу самачку і табе прынясу — паласуешся, натхненне прыйдзе — і земляка абгоніш, — голасна рагатнула. — Пасля Марыйкі ён і радка больш не напіша. От, слова даю!

— Думаеш, яго творчая жарсць на Марыйку перакінецца? — пажартаваў я.

— Абавязкова! — І дарма. Няхай бы не замаўкаў... Яго той-сёй з крытыкаў хваліць. Асабліва адзін маскоўскі, прыкормлены.

Зайшла Акломіна, павіталася і дадала:

— С твоего позволения — закурю фортку. Покупалась... У нас тут и хорошо, что общий душ. Зашла, вижу — занято. А ноги-то видны... Коврик, вижу, не общий, свой. Чистёха белорус, хвалю. Ты никак из Минска вещицу привёз?

— Ды што вы — тут купіў, на рынку.

— Видела твою книгу в библиотеке. Знаю переводчика — старикашка известный. Но перевод авторизованный. И он позволил вмешаться в его творческое эго?

— Слаба пераклаў... Мне давалося паляпшаць тэкст.

— А ты по-русски со мной говори.

— Я разве не по-русски?

— Нет, ты — по-своему... Прочла я твою книгу. Вот и пришла сказать, чтобы не строил из себя попугайчика... Не скрою, тебя на примету взяла ещё в день приезда.

— Это зачем?

— Взяла — и всё. Знать, приглянулся. Бабе — закон не писан... И в корпус этот попросилась, и в столовой с тобой за один стол села.

— Ну вот... А на меня накинулись, что вас просто Варварой назвал.

— Конечно, я старше за тебя всего на какие-то семнадцать лет. Но я — не дешёвка, чтобы, толком не зная меня, начинали со мной ловеласничать. Да, я живу одна. Замужем не была. Того, кого любила всем сердцем, ночью забрали и увели. Прямо от меня. Следили за ним. Даже и сегодня не знаю, кто и куда увёл. Он журналист был...

— Извините, Варвара Акимовна, если я чем-то обидел вас.

— Не извиняйся, я всё понимаю... И вот, пришла поплакаться у мужика на грудях. И забоялась вдруг: авось не поймёт? А ты и вправду холодно встретил, чужаком прикинулся... Однако — странно: ну ляжем мы в постель, станем ублажать друг друга, а говорить будем на разных языках? Не по-славянски как-то. — Пацягнулася, аж стала на пальчыкі, як балерына, і зачыніла фортку. — Сегодня ветер с моря, холодно. — Яна была ў кватэстамым халаце і чырвоных, на босую нагу, тапках-гамашах. — Завчэрар у тебя студенточка была... Долго ты её не отпускал, поил, кормил. И потом она мылась, твоим полотенцем и грудки, и куньку вытирала. Фигурка, правда, ладненькая... И как раз хохолок намачулила, в пене весь, и моет, моет. Да, соблазнил девку, хорош кобель.

— Вы это к чему, Варвара Акимовна?

— А к тому, что я — прошляпила тебя. Ждала, пока всё само собой станется. Ан не случилось... Ты замазала. А вдруг подцепил гонорейку? Молодые — такие: вчерась одному дала, сегодня — другому... Да ладно, я — доктор, и знаешь — уролог. — Акломіна пахмурналася і — патрабавальна: — Чего стоишь? Снимай штаны — посмотрю, что у тебя там, не капаёт? — і шумна рассмялася.

— Вроде нет... — і я ўжо сам пайшоў у наступ: — А дзе гарантыя, што ад вас якую-небудзь малочніцу на займею?

— Коль о молочнице знаешь, то явно с неряхой переспал. Впрочем — писателю всё надо знать. Но не обязательно всеми болезнями переболеть. Мы учимся на опыте других. Так-то, дорогой. — Блізка падышла, і на мяне дыхнула надта прыемным пахам — духі, пэўна ж, французскія, і яна не пашкадавала іх: акропіла не толькі завушыла, як звычайна робяць жанчыны, але грунтоўна «надушыла» бадай і свае дзве напаўрасплеценыя русыя коскі, што ляжалі наперадзе, споварх даволі выразных, дарма што і пад халатам, грудзей.

— Пажартавалі й хопіць... Вы ўжо даруйце мне, калі што не так сказаў.

— К тебе дама пришла — и вся раскрылась... Не думай, что это легко мне было сделать.

— Не думаю, бо ўсе мае думкі ўпрыхкі збеглі.

— Угощай, чем богат. А нет — ко мне пойдём. На сегодня хватит работать — отдыхаем! — Зноў пасміхнулася і як усё роўна апраўдвацца пачала: — Тебе купать вдумалось. Тут меня и взорвало: «Ага, белорус, значит, студенточку ждёт. Ну, коль он такой чистёха, то и я к нему чистенькой заявлюсь!», — Падышла і бадай выпягла мяне з-за стала (дужая — каня на скаку з капытоў саб'е!), штурхнула на ложак. Нішто сабе жарты!

І ў гэты момант пачуўся ціхі постук у дзверы. Яны былі не замкнёныя. Першай кінулася адчыняць Варвала Акімаўна. Спытала:

— Кто?!

Тоня, пачуўшы жаночы голас, дала кулакамі так у дзверы, што дападная запытанка, атрымаўшы моцны ўдар па лабаціне, ледзь не ўпала — хапілася рукамі за голаў і сакавіта мацюкнулася:

— А ибужтвоюмать!.. — і выбегла ў калідор.

Такую «мілую» карцінку, прынацца, давалося бачыць мне ўпершыню. Тоня ваяўніча спытала:

— Што гэтай ведзьме трэба ад цябе?

— Хацела, каб я аповесць ейную прачытаў.

— І ўсяго толькі?

— А ты што падумала?

— Яна падглядвала за мной...

— Не думаю...

ПЕРАКЛАДЫ

18 (10)

▶ ВЕРШЫ

ШЧЭ ПАЖЫВЕМ У СКРАДЗЕНАЙ АЙЧЫНЕ...
(З АНТАЛОГІ «УКРАЇНСКІ МАЙДАН»)

Валадзімір ЗАБАШТАНСКІ

(1940–2001)

Бітва з каменем

Вяртаўся з кар'еру дадому
У робе ад пылу белай,
Нёс цяжкую ношку стомы
На гнуткім і дужым целе.

Шлях п'яна звяўся ў полі,
Скрыпелі дубы ля хаты.
Тым вечарам, як ніколі,
Хацелася спаць упасці.

А пальцы ж у кроў пабіты,
І ньюць мазолі глуха.
Імша малатка й граніта
Гучала ўсю ноч ля вуха.

Заснуў — як у Лету кануў,
З цяжкімі, як сталь, рукамі.
І снілася: заўтра ўстане
І пераможа камень.

Барыс ЧЫП

(нар. у 1946 г.)

Лось

У малінавым звонкім ранку
Зіхацелі слязінкі рос,
Да сасны прытуліўшыся ранаю,
Паміраў крутарогі лось.

Яму ў вочы ляцелі кедры,
Біў у вуха птушыны піск,
А хлапец у спартыўных кедах
Вочы звузіў, нібыта рысь.

Дзеля славы ці для забавы...
Стрэльбу ўчора хлапец купіў.
Першы стрэл — і нябёсы ўпалі,
І разліўся ля ног блакіт.

Лось канаў у нясцерпных муках,
Капытамі світанак грэб.
А скрозь мuku дрыжэлі рукі,
Што учора трымалі хлеб.

Багдан ЧАПУРКА

(нар. у 1949 г.)

Песня песняў

Цнатлівае слова маўчацьме на дне.
Буслы адляцелі. Не дышае неба.
Памёр сіні конік. Туман адсінеў.
І маці заплакала ў скібачцы хлеба.

Нікога й нічога ў самотнай душы.
Не стала натхнення у прыцемку хаты.
Стаміліся вершы выцягваць баршчы
За вушы апенькаў — выпеўцаць рулады.

Згатую вячэру. Павекі зляплю.
І неба, што ўпала, засею агнямі.
Усё, што пяшчотна ў сусвеце люблю,
Усё, што даўно ўжо за намі, за намі...

Віктар БАРАНАЎ

(нар. у 1950 г.)

А як бы вам, цётка, з калгасу
«Наказ Ільіча»
заміж гектару бураковага плану —
ды засень густую ад пальмавых шат
на пляжным беразе цёплага акіяну;
ды шэзлонг (вы і слова такога не чулі), ды
купальнік-бікіні заміж плісавай «лабуды»;
а косы каб вашы зрудзелі
ад марской вады...

Што было б тады?

І каб не вы да поўначы таўкліся ў двары
(звары, паднясі, прыбяры, дагадзі ўсім
паспець...),
і каб рана-раненька, на досвітку, на зары
усмешлівы негр вам каву падаў у пасцель
і чытаў з газет, пакуль вы кавуеце
ў смак,
як паром затануў, як у полі загніў бурак.
Ну, а вы б смуткавалі з чужой бяды.
Што было б тады?

А ўвечары, пасля адведзін сталіцы,
накупіўшы ўсяго для мужа, сябе і ма-
лечы,
Вы не ўпалі б зняможана у падушку ніц-
ма,
А прыйшлі б адпачыць на мой паэтычны
вечар.

Вы сядзелі б у зале і думалі: Не,
Ніхто так не піша, як Байран
або Манэ...
Вы ўяўляеце, цётка, што было б тады?
Цётка, цётка! А якія ж вашы гады...

Галіна КІРПА

(нар. у 1950 г.)

Душа цяпер — як рэчка ў ледастоі.
І кожны спогад — як забыты міф.
Ніхто не прыйдзе і не загалюць,
ну хіба што — біблейская Юдзіф.

Душа бы нітка — тонка, дык і рвецца.
І кожны спогад — каменем на дне.
Ніхто не глянэ і не пасміхнецца,
хіба што кветка, што цвіце ў сне.

Душа — бы лета бабіна — блукае.
Пакуль снягамі шлях не занясе...
А сум, бы смерць, у вочы зазірае,
І паражнеюць вочы пакрысе.

Анатоль КІЧЫНСЬКІ

(нар. у 1950 г.)

Ціша.
Не кроны — кароны.
Свята зімы ў сасняках.
Жомчугам крыл вароны
Ззяюць на белых снягах.

Нетры высвечвае іней,
Бы ў чорна-белым кіно,
Свеціцца промнямі ліній
Памяць, а ў ёй — адно:

Тонкі, як звон патрона,
Зграі сабачай брэх.
Белай
маланкай
варона
падае ў чорны снег.

Таццяна ЯКАВЕНКА

(нар. у 1954 г.)

Гогаль піша «Тараса Бульбу»

Балтыйскі вецер снег калыша.
Над Пецярбургам дзень патух.
А Гогаль піша. Гогаль піша
Пра Запарожскай Сечы дух.
Канае гордая Украіна,
Абклала край ярмом зіма...
Драпежны воблік Кацярыны
Паўстаў над ёю, як чума.
Здавалася б — ужо навікі
Забывта. Спіць пад пальном.
А Гогаль піша. І ад ветру
Хавае свечку пад крысам.

А Гогаль піша.
Піша Гогаль.
На свечцы свеціцца сляза.
Народа сіла, праўда, воля
Скрозь душы мёртвыя ўзышла.

Ігар РЫМАРУК

(1958–2008)

Начная рака

Азіраешся, як на свет,
ты на кожны пагляд і подых.
Металёвы, цяжкі падаліст
асядае на вымытых сходах.
Ты ступаеш на мост.
Ты прыйшоў да начной ракі.
Ты йшчэ верыш у водную цемь,
добры дух — і табе неўцяжкі,
скуль з'яўляюцца цені.

Абвядзі сябе колам! — за міг
кожны подых і погляд звяне,
і рака заскрыціць,
і падымецца вечка туману,
і узнікне над водамі панна —
не з далёкіх сталіц...
Кропля белая з рванае раны!
Рассыпаюцца чорныя косы!..
Той жа страх? Калі словы пачуеш такія? —
«падыміце мяне, нябёсы!»
Ці паднімеш,
уцякаючы прэч нацянькі?
Дыбам — мост у разбуджанай пене!..
За ракою крычаць цяжнікі,
а не трэція пеўні.

Вікторыя КЛІМЯНТОЎСКАЯ

(нар. у 1961 г.)

А, магчыма, мы — толькі пчолы?
Наша доля ў аблозе вех.
Што не можна — таго ніколі.
Што захочацца — тое грэх.

Адабраная кімсьці ява.
Наша мройліваць — атавізм.
Нам не нудна і не цікава,
Што нам джала і што нам віск.

Мы не ведаем, што будзем —
Наша слава — бяздумны лёт.
Не пытаем, каго гадуем —
Наша справа — у сотах мёд.

Жыць без волі, сьвійці без болю.
Крылы ангелаў — з ясныхы.
А калі мы — усё ж не пчолы,
Што тады?

Ігар ПАЎЛЮК

(нар. у 1967 г.)

Ты не прыходзь, мой час доўгачаканы.
Чаканне ёсць. А восені няма.
Душы даніну я сплачу паўстаннем.
А потым — цела ў шнарах і дымах.

Мы вучні смерці. А жыццё нам — свята.
А я люблю вас, людзі, нібы брат.
О як я перад вамі вінаваты!
Нібыта перад Госпадам — Пілат.

Легенд эпоха — ты йшчэ не мінула.
Мой родны лес — ты мой дзіцячы лёс.
Мая душа згадала і ўздыхнула,
згубіўшы знічку ў пазухах бяроз.

І ты, і вы... Люблю, каго не знаю...
Мінае усё. Мінае. Пустата.
Лагодны вецер лірыку гартае.
Глядзіць бабуля юная з вакна.

Гарачы цень. Я ведаў вішно белай.
І тут сябры.
Любілі і мілі.
Так ёсць ужо...

Каб шабля не ржавела —
Зрабі ты яе з воску
І спалі.

Аляксандр ЯРАВЫ

(нар. у 1970 г.)

...Шчэ пажывем у скрадзенай Айчыне.
Бо край — не наш. І грэх на ім — не наш.
Шчэ пасмакуем на вар'яцкай трызне
Віно бязвер'я з харалужных чаі.
Шчэ пажывем. Шчэ трохі паўміраем.
І так мінаем.
Цені нашых крыл
Прыкмеціць хто над звар'яцелым краем?
Бязвокі змрок. І неба зіхаціць
Не нам, не нам.
І бодем непадоўпным
Мы ўмерзнуць мусім у прадонны глей,
Каб даў Гасподзь не нам —
дык хоць наступным
Знайсіці ў сабе украдзеных сябе.
Мы паслізнуліся на выстылым карнізе,
Не давяршыўшы дум... На строме сную.
Бо час — не наш.
Таму на ўласнай трызне
Мы п'ем віно з уласных чарапоў...

Аляксей БІК

(нар. у 1980 г.)

Я Вас прядумаў так, як захацеў..
Самота нема грукала мне ў скроні,
Сціскаліся у распачы далоні,
Гайдаўся свет у кронах чорных дрэў..

І сыталіся зоркі на чало,
Рэальнасьць пачыналася з падману..
Я не настаў... Я так і не настану,
Бо Вас няма й ніколі не было.

Я вас сабе прядумаў проста так..
Каму якая да таго ёсць справа?
Я вас люблю. А вы мяне — таксама.
Я вас — да смерці. Вы мяне — ніяк.

Антаніна ЦІМЧАНКА

(нар. у 1988 г.)

Я хацела б табе прысніцца
(я змаркоцілася ў бязцеб'і),
каб у рукі, ды не сніцай,
жаўруком каб, але не ў небе?

Сцежка сцелена-перасцелена,
а вакол ні адной душы...
Божжа, дзе яно, Божжа, дзе яно,
Божжа, дзе яно? — адкажы.

Ярына ЧАРНЯК

(нар. у 1990 г.)

Ніхто не верны Украіне
так, як Слова.
Ніхто не верны Украіне
так, як Песня.
Ніхто не мае права гаварыць,
што Украіны няма на карце.
Ніхто не мае права зневажаць:
мы Украіны
пакуль не варты...

19 (11)

НАРЫС

▶ ВЕРСІІ

ПРЫГОДЫ ПАЛЕСКАЙ ТАПАНІМІКІ

Аляксей ДУБРОЎСКІ

**Тапаніміка як ніякая іншая
навука прыадчыняе загадку
нашых вельмі далёкіх
прашчур, Зробім спробу
прабрацца ў балота за яго
прыгодамі...**

Менавіта балоты са шматлікімі рэкамі і азёрамі дапамагалі палешукам дажыць да сённяшняга дня. Свет старажытнага чалавека быў прстым. Увес космас «круціцца» поруч. Багі жылі ў суседнім лесе і рацэ, душы продкаў сыходзілі ў найблізкае возера або крыніцу, целы іх былі пахаваныя ў склепе прыдняга каполя, а чэрапы — у Чырвоным куце хаты. На Дзяды пакідалі ім ежу на сталі... Усё жыццё язычнікаў ішло на рэлігійным, містычным фоне, дзе складана было падзяліць Яву, Неба, Дунай і Лесьну. Два апошнія паняткі звязаныя з замагільным светам і душамі памерлых.

З паўднёвага боку да Пінска падыходзіць раўчук Ступа, з XVI стагоддзя канал. У далёкім дзяцінстве бабуля прымушала мяне ў ступе таўчы збожжа на крупы. Маё пакаленне добра ведае, што такое ступа. Аднак у вельмі далёкія часы людзі назву навакольнаму свету проста так не давалі. Яны мелі заўсёды нейкае сэнсавое і ахоўнае прызначэнне. Год ахвяраваў я на вызначэнне слова Ступа, і мае пошукі ўвянчаліся поспехам. За словам адкрываўся ланцужок значэнняў ад часоў прыходу да нас першых індаеўрапейцаў да чырвонаармейскіх будзёнавак. Першапачаткова ступай называлі буддзіўцы невялікі сферрычны купал для захоўвання рэліквій і тэкстаў законаў. Нешта падобнае ёсць у сінагогах — біма. Калі гэты народ 5000 гадоў назад пачаў перамяшчацца з поўдня да нас, то, натуральна, «ішоў» са сваімі багамі і звычачамі. Дайшлі да нашых балот, знайшлі прыгожае месца на высокім беразе безназоўнага раўчука, збудавалі ступу-капліцу, дзе захоўвалі свае «скрыжалі», а рэчку назвалі Ступай або Святой. Цікава, што кумранскія летапісы з тэкстамі з Бібліі захоўваюцца ў Іерусаліме ў адмыслова пабудаваным музеі ў выглядзе сферы-ступы. Такі выгляд маюць купалы хрысціянскіх цэркваў візантыйскага стылю. «Кіпы» ў Кракаўскіх габрэяў мелі таксама выгляд ступы і потым падчас грамадзянскай вайны ў Расіі перайшлі ў форму галаўных убораў — будзёнавак. Неверагодна, але факт: мы з падобнымі галаўнымі ўборамі ходзім цяпер у лазню...

Мы знойдзем яшчэ і іншыя значэнні «няпростага» слова ступа: пасудзіна для падрыхтоўкі святага напою... Такі выгляд паўсферы мы бачым у галаўным уборы ў кіеўскіх князёў — гэта юдзейскі шлем ад сефардскай скрынкі для захоўвання Торы. Нядаўна па тэлебачанні паказвалі Тывет — і на ўсходзе ўскраіны стаялі Ступы. Якую ролю яны выконвалі для паселішча, мы ўжо

можам здагадацца, але могуць служыць і магільняй. Думаю, толькі адно гэтае слова ў назове непрыкметнага раўчука дае масу цікавага матэрыялу пра людзей, якія пражывалі тут у вельмі далёкія часы...

Раз'язджаючы па Палессі, чаго мы толькі не сустрэнем! Ёсць і Біблейская гара Харыў на беразе Ясельды ў Пружанскім раёне. На ёй раскінулася вёска Харэва, сінонім Сіная. Вёска Харомск Столінскага раёна размясцілася на месцы невялікіх капліцаў — харомаў на бэлым свяцілішчы язычнікаў. Вёска Вялесніца ў Пінскім раёне з'явілася на месцы збору душаў памерлых — вялісаў. На рацэ Струмень, якая падыходзіла да Пінска (цяпер носіць назву Прыпяць) людзі ўшаноўвалі каменных багоў, і ў п'сьмовых крыніцах за XIX стагоддзе гэта пацвярджаецца. На беразе стаялі два каменныя крыжы. Адзін я знайшоў каля Турава з выявай твара бога.

Спынімся на беразе возера Пяшчанага ў вёсцы Одрыжын Іванаўскага раёна — ды ўявім, як язычнікі ўпрыгожвалі галінкамі ды кветкамі «одр» — ложа для крэмаці нябожчыка. Рабілася гэта заўсёды ля вады. Не будзем палюхацца, калі спынімся каля вёсачкі Вілы Іванаўскага раёна. Побач размясцілася вёсачка Каролін, правільнай было б «Каралін», што азначае падвойнае сховішча бога сонца Ра. Месца гэта ў першай палове XVI стагоддзя належыла сям'і Дастаеўскіх, былі яны тады яшчэ Ірцішчэвічамі.

Смерць (вал) сабе людзі знаходзілі каля вёскі Валішча Пінскага раёна скрай велізарнага балота. Гэта магло быць месца рытуальнай смерці, або па старасці, калі чалавек станавіўся клопатам для племя — пасля 60-і гадоў. Запраўлялі гэтай справай кавалі (каве — забойства), і назваў такіх па Палессі шмат, дзе жыў і праводзіў рытуальныя забойствы каваль. У гэтым слове ёсць яшчэ «аль» — святы, што пацвярджае «няпростае» значэнне гэтага. Напрыклад, кельты (іх далёкія продкі жылі і на нашай палескай зямлі, носьбіты зарубінецкай культуры, 2000 гадоў

назад) вельмі шанавалі багіню Кавенціну...

Пльвучы па Прыпяці на ўсход у вусце Гарыні, сустрэнем назоў урочышча Нырча. Таксама незвычайнае слова, азначае «ныра» вежу, вялікі слуп, а ў паганскія часы імі былі драўляныя ідалы. Месца было стратэгічным на стыку вялікіх рэк, і людзі спыняліся, каб пакланіцца багам, прынесці ім ахвяры.

На рацэ Моства (па мясцоваму Моўства) у Столінскім раёне можна паплакацца, бо слова гэта азначае галасіць, плакаць на «моспе», за якім пачынаецца іншы свет. Назва ракі азначае мост у свет мёртвых... У Лунінецкім раёне ёсць вёска Кажан Гарадок. У сучаснай інтэрпрэтацыі вам яго назву звязуць з рамеснікамі па апрацоўцы скур-«кож», але, я думаю, яно ідзе ад слова «кожан» — настаяцель язычніцкай капліцы з ідалам. З замагільным светам звязаны Манькавічы каля Століна. Мані — багі замагільнага свету, прывіды, ды і сам Столін азначае месца святога сховішча, можа, бога Горыня. «Каве» — азначала не толькі забіваць, але і шабаш ведзьмаў. Рака Гарынь робіць стромкую завесу і падыходзіць ушчыльную да парка і ўзвышша, дзе і праходзілі язычніцкія ігрышчы, або шабашы, тагасветных сілаў.

Зусім нядаўна мы даведліся, што культура штрыхавой керамікі, што займала цэнтральную і паўночную частку краіны, а на Палессі зарубінецкая, далі пачатак кельцкаму, а потым заходнім народам, а Палессе дасягала яшчэ паморская культура, і было гэта 2500 гадоў назад. Што ж ад яе засталася ў нас? Назва Брэст ідзе ад старажытнапрускага «брат» — брод, а што далей на ўсход? У Столінскім раёне, як нідзе, на кожным кроку сустракаеш найстаражытнюю тапаніміку. Тут і багі Хорс і Тор (Тур), племянныя жывёлы-абярэгі: Лісы і Арлы, а вакол Альманскіх балотаў, якія носяць агульную назву Мерлін, і зусім, можа, захоўваецца даўніна яшчэ з каменнага веку. У апошнія гады кельцкага чараўніка Мерліна па тэлебачанні ўспамінаюць часта. Большасць вельмі

Рака Ступа

старых слоў складаюцца з двух або трох каранёў. Так і Мерлін цалкам адпавядае старажытнаму азначэнню: «мер» — смерць, а «лін» — сховішча. Гэтыя балоты, найбольшыя ў Еўропе, і сёння ўтойваюць у сабе шмат таямніцаў і небяспек, тым больш, што на яго месцы з 1962-га 45 гадоў гадоў дзейнічаў ваенны палігон, а Мярлінскія хутары ў сувязі з гэтым былі выселеныя. Гэтае балота разам з лясамі па астравах займае не меней 95000 гектараў. Вакол іх расшытана кола вёсак з архаічнымі назовамі: Альманы, Хатамель, Любер (цяпер Рубель), Альпень, Вялемічы, Рамель, Мачуль, Цярэблічы, Аздамічы, Кароцічы, Храпунь (выселеная), Рубрын (выселеная), Столін, Манькавічы, Бярозна (Беражное), Колкі (выселеная), Альшаны, Радзілавічы. Усярэдзіне масіва ёсць урочышчы: Каменнае, Люцецкае, Вілля, Хомішча, Убога, Любуха, Некрэм, Чырвонае, Ляда, Валасень, Магілкі, Кадзільнікі, Капішча, Вялесніцкае, Калода, Слупец, Куплішча, Волат, Драян, Пагібель, Лешкаў, Копча, Неўле, Любатынь. Усе яны нясуць у сабе паганскія карані. Да прыкладу — Кароцічы. «Кара» — плач па памерлых. Вёска размешчаная на беразе ракі Моства, а яна, як ужо згадалася, азначае мост у іншы свет. Або два ўрочышчы Каменнае і Люцецкае, гэта адно і тое ж. У гэтых урочышчах стаялі каменныя ідалы. Паколькі гэтая тэрыторыя «безкаменная», іх — крыжы, знакі сонца — сюды,

верагодна, прывезлі. Вельмі цікавы «Хатамель». «Хат» — азначае зіхапец. У тых часах такой уласціваасці валодалі толькі багі, што і пацвярджае канчаток слова «ель». У кіламетры ад вёскі археалагі выявілі і раскапалі старажытныя гарадзішча і паселішча з акропалем. Гэта высокая месца ў пойме Гарыні. Гарадзішча ўяўляе сабой невялікую штучную круглую гару, абнесеную ровам. Да VII-га стагоддзя выкарыстоўвалася яно як жыллё, потым тры стагоддзі — як свяцілішча. У X-м стагоддзі людзі адтуль сыйшлі, магчыма, бліжэй да Прыпяці, на месца цяперашняга Давыд Гарадка. Адкрыцця культуры ў гэтым месцы адносяцца да зарубінецкай, пражскай і Лука-Райкавецкай.

...Палессе выключна цікавае для разумення гісторыі насельнікаў, якія тут жылі. Можна зрабіць і спробу даць падходжанне ў цэлым назву Палессе. Гэта спецыфічны край, дзе прыродныя ўмовы не давалі магчымасці займацца земляробствам — толькі жывёлагадоўлія і рыбалоўствам. «Палес» — бог пашаў. У гэтым слове ёсць і яшчэ адно «адценне»: поліс — слуп. Пад слупамі разумелі выключна ідалаў, значыць, гэта яшчэ краіна ідалаў і духаў.

Вельмі цяжка было разабрацца з назвай ракі Піна. Я схіляюся да кельцкага (а кельты тут праходзілі і жылі): «пін» — узвышша, і «pinus» — хвоя. На Палессі залесеная тэрыторыя на 62% занятая хвойяй. Раку сярод хваёвых выспаў-узвышшаў і назвалі Пінай.

У кельцкай мове мы знойдзем шмат знаёмых слоў: Белен — адзін з галоўных багоў кельтаў, а ў Драгічынскім раёне ёсць вёска Белін, з каранем «белы» наогул шмат паселішчаў... Друіды — жрацы, чарадзеі, ведзьмакі, якія жылі па беларускіх рэках Друя і Друць; Дзіс, Дзіт — багі падземнага свету, звязаныя з рэкамі Дзіснай у Віцебскай вобласці і Дзітвой у Гарадзенскай...

Нават гэтыя прыклады паказваюць, наколькі тапаніміка можа служыць скарбніцай шматлікіх захапляльных гісторый!

Короткі экскурс у свет далёкіх продкаў і прывідаў, рытуалаў і свяцілішчаў часова прыпынім, каб даць магчымасць чытачам самім працуць таямніцы, якія дагэтуль хаваюць палескія балоты і лясы...

Гара Бароў

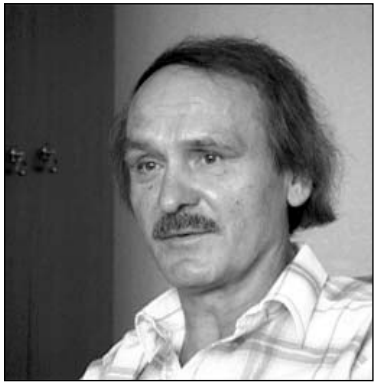
▶ ЛЕКТОРЫЙ

ДАЛУЧАНАСЦЬ ДА СПОВЕДЗЯЎ НЕЧУЖЫХ

ВАСІЛЬ САХАРЧУК — ПЕРАКЛАДЧЫК

Алесь КАСКО

Ходзіць між намі, берасцейцамі, і сябрамі-валынянамі літпоказка. «Адзін з маіх вершаў Васіль Сахарчук пераклаў так, што ягоны варыянт мне спадабаўся больш, чым арыгінал», — ухвальна выказаўся аднойчы Іван Чарнецкі. Мы падхапілі: «І ты, Іване, потым пераклаў наадварот — з беларускай на ўкраінскую?..»

Алесь КАСКО

У гэтым жарце праўда толькі ў тым, што да перакладаў Сахарчук ставіўся з усёй адказнасцю. Аднак у яго ні разу не ўзнікала памкнення пераўзысці ў майстэрстве арыгінальнага аўтара, што, урэшце, таксама ўваходзіць у разуменне адказнасці. Не падражаў ён і перакладчыкам, вольным стылізаваць верш «пад сябе» ці аж на сотню радкоў павялічваць паэму, а то і дапісваць цэлы раздзел да яе. «Я спрычынся да аўтарскіх споведзяў, — казаў калісьці Васіль, — пранікаюся імі, але не забываю, што гэта ўсё-такі іх споведзі, нечужыя мне, ды — іх».

Ягоны слухны прынцып — чым менш «выстаўляць» сябе, а як мага паўней і дакладней падаць свайму чытачу таго ці іншага замежнага паэта...

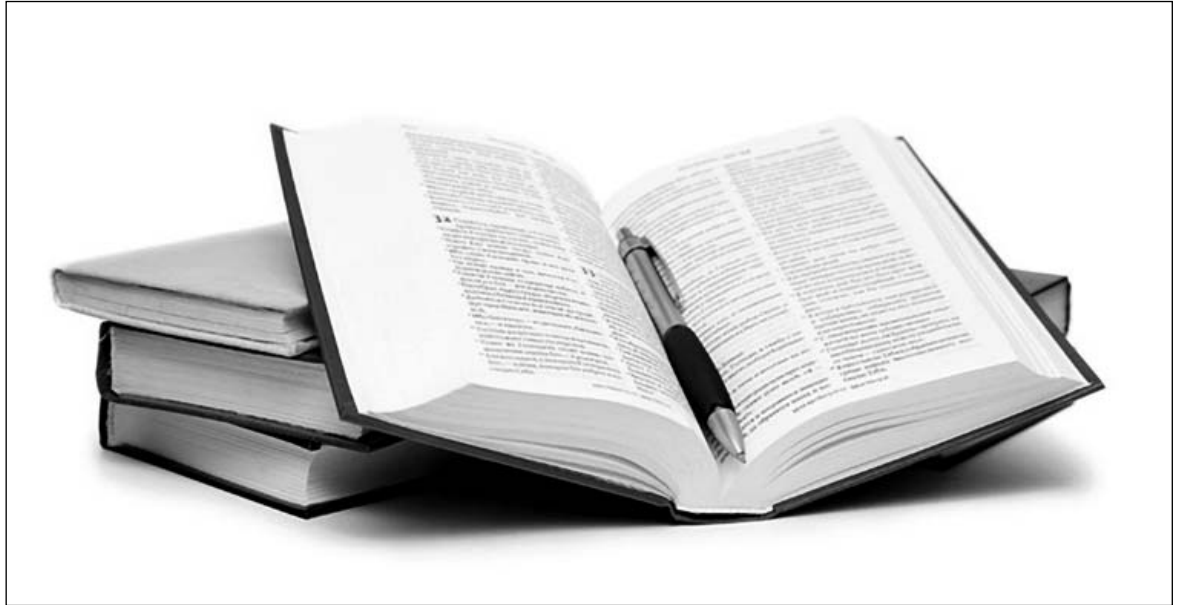
Станаўленне Сахарчука-перакладчыка пачалося ў гады яго вучобы на філфаку БДУ (1970–1975 гг.). Акурат — з вывучэння балгарскай мовы і знаёмства з балгарскай літаратурай; у яго перакладных паэтычных твораў з яе непараўнана больш, чым з якой-небудзь іншай. Далучанасць да балгарыстыкі, чаму ў немайлой ступені спрыяў універсітэцкі настаўнік і старэйшы сябар Ніл Гілевіч, абудзіла цягу паэта да перакладчыцкай дзейнасці наогул. Спачатку на ўзроўні асобных твораў асобных аўтараў. Штуршком да працы нярэдка быў звычайны рэдакцыйны заказ; гэтак, напрыклад, у альманаху «Братэрства» з'явіліся перакладзеныя ім для творчага конкурсу «Веснавая навальніца» Ф.Цюгчава і «Ветразь» М.Лермантава, у часопісе «Крыніца» — некалькі вершаў В.Стуса як штрыхі да аўтарскага партрэта. Але ўжо з гэтых імёнаў відно, што выбар не зусім выпадковы (паэт, урэшце, мог бы ад заказу адмовіцца). Той, для каго пераклады — не асноўны

«хлеб», бярэцца найперш за блізкаму яму верш блізкага паэта, што і назіраем у Васілі Сахарчука. Глыбінёй паэтычных перажыванняў і пластычнасцю формы прываблілі яго вершы балгараў А.Далчава, Х.Радзеўскага, Т.Клісурава ды іншых, рускіх Д.Самойлава і Ю.Левітанскага, украінцаў І.Чарнецкага і В.Гэя... Яны ў той ці іншай ступені рабіліся «сааўтарамі» творчасці самога В.Сахарчука, асабліва ў апошні яе перыяд — перыяд напружаных пошукаў, яскрава адлюстраваных у выніковым, пасмяротным зборніку (у тым ліку і выбраных перакладаў) «Мой вечны бор». Самы адметны, наватарскі твор тут — «Споведзь самотніка», прамоўленая аўтарам ад імя фізічна адсутнага сябра (адсюль нечаканы жанр — вершанемы). Узнікненню аўтарскай ідэі і яе арыгінальнаму ўвасабленню далі імпульс сумна-іранічныя радкі сучаснага балгарскага майстра асацыятыўнай мініяцюры З.Кісева:

*Надыдзе дзень,
калі я скончу свой верш.
Усё ў ім будзе строга і прыгожа —
ні слоў, ні гукаў...
...чысты няспісаны аркуш,
можжа, гэта і ёсць
мой самы завершаны верш!*

Іранізм Васілём Сахарчуком пераўтвораны ў трагізм, а чыстыя аркушы, перакладзеныя ім «з мовы ветру на мову людзей», сталі лістамі з таго свету. Як выявіў лёс — і яго асабістымі лістамі.

Зусім не выпадкова ў спадчыне Сахарчука-перакладчыка аказаўся самы знакаміты верш Э.По «Крук» з яго містычным рэфрэнам-закляццем «nevermore», літаральна — «ніколі больш», такім загадкавым, што многія іншыя перакладчыкі пакінулі гэтае слова без адпаведніка. І сам вобраз крука-крумкача, і ўся мастацкая тканіна твора настолькі непаўторныя, што робяць верш фактычна неперадавальным, прынамсі — у адным якім-небудзь варыянце-перакладзе. Нездарма расійскія складальнікі зборнікаў

паэзіі Э.По не абмяжоўваюцца перакладам М.Зянкевіча, на іх думку найбольш дасканалым, а падмацоўваюць яго сямю-васьмю варыянтамі іншых перастваральнікаў верша на расійскую мову — В.Брусава, К.Бальманта, Д.Меражкоўскага і г.д. Словам, ніводзін з варыянтаў не «кананізуюць».

У анталогію паэзіі свету ў беларускіх перакладах «Галасы з-за небакраю» (2008) уключаны толькі адзін пераклад «Крука» («Крумкача») — Алега Мінкіна. Ягоны варыянт складальнік анталогіі Міхась Скобла лічыць хрестамаматыным, і выключна з-за гэтай прычыны пераклад В.Сахарчука апынуўся па-за кнігай. Як і ў нядаўна выдадзеным «беларускамоўным» зборніку твораў Э.По «Маска чырвоная смерці», у якім падаюцца два пераклады «Крумкача» — А.Мінкіна і А.Хадановіча. Шкада, што В.Сахарчук і тут застаўся забытым, — шкада, бо ва ўрон усё гэта найбольш поўнаму ўспрыняццю твора геніяльнага амерыканца і праяўленню магчымасцей беларускага паэтычнага слова.

Пераклад Васілі Сахарчука, як мне здаецца, не без выдаткаў у перадачы арыгінала, дзе ўсё з'яўляецца глыбока змястоўным: чаргаванне рэфрэнаў (не адно «nevermore»), сугучнасць імя Лівор з магчным словам-закляццем, ня-

роўнаскладовасць радкоў, рытмічныя перабівы, анафары, гукапіс і многае іншае. Аднак галоўнага перакладчыка дасягнуў: захаваў безумоўны прынцып Эдгара По — прынцып адзінства ўражання, які дазваляе трымаць чытача ў напружанні ад першых да апошніх радкоў. І адпаведнік магчымаму англійскаму «nevermore» прымальны — «і ўсё на тым», да таго ж узмоцнены, пачынаючы з восьмай строфы верша, не менш катэгарычным «нізашто»:

*...«Госць мой, пеклам бласлаўлены,
як цябе ў садах Плутона,
царстве змрочным і глухім,
клічуць цені?» І ён каркнуў
змрочным голасам глухім:
«Нізашто!» — і ўсё на тым.*

Якніпрываблівалі В.Сахарчука вершы на англійскай мове, якую ён таксама някепска засвоіў, інакш — такое яшчэ адно ягонае правіла — не браўся б перакладаць з яе, паэт застаўся адданым на ўсё жыццё юнацка-студэнцкаму захапленню. Роднасныя душы па-за межамі айчынай паэзіі ён шукаў найперш сярод балгарскіх аўтараў. Гэта было як бы наканавана. «Ды ты і з выгляду падобны да балгарына!» — не аднойчы жартавалі сябры і пацвярджалі іншы раз памежнікі, з якімі Васіль сустракаўся ў часе вандроўак менавіта ў Балгарыю.

«Сваіх» паэтаў ён знайшоў у асобах двух рамантыкаў і сімвалістаў П.Яварава і Д.Дэбелянава, пераклады з якіх давёў да аб'ёму кніжак. Паэтаў супярэчлівых і трагічных, як само памежжа XIX–XX стагоддзяў. Што перажыў у гэты перыяд балгарскі народ? Расшчучую барацьбу супраць турэцкіх каланізатараў, абвешчэнне незалежнасці і тут жа — дзве Балканскія вайны, тэрытарыяльныя страты, расчараванне ў саюзніках і, у значнай ступені, ва ўласных сілах... Крах патрыятычнай надзеі Пее Яварава, аднаго са змагаўцаў за свабоду, стаў прычынай таго, што ён «адварнуў позірк ад навакольнага свету — скіраваў яго ў сябе, каб убачыць сябе, абіяжаранага спадчынным пракляццем» (Г.Мілеў).

Ад надзеі да смутку і пакутлівага роздуму над светам і жыццём ішоў таксама Дзімча Дэбелянаў. Ягонае расчараванне

крытыкі звязваюць перш за ўсё з расчараваннем урбаністычнага «пакалення, якое прыйшло з правінцыі ў Сафію, прагна ўдыхнула паветра культуры і раптам страціла ўчарашнюю непасрэднасць» (П.Зараў). Аднак жа, як і Яварава, яго глыбока трывожыць гістарычная доля роднага краю — «краю пакут і ярма». І на фронт Першай сусветнай вайны паэт ідзе добраахвотнікам не толькі дзеля ўцёкаў ад «тлму зямнога».

Іх, духоўна і творча блізкіх паэтаў, яднаюць і неаднаразовыя трагедыі ў інтымным жыцці — то маральныя, то фізічныя страты сваіх каханых, і ранняя гібель іх саміх, якую кожны прадчуваў. Прадчуванні фатальна спраўдзіліся: П.Явараў скончыў жыццё шляхам самагубствам — у 36, Д.Дэбелянаў сустрэў смерць на фронце — у 29...

Сімвалізм — з'ява шматгранная, яна не ўмяшчаецца ў рамкі нейкай дактрыны, застылай тэорыі. У яго выдатных балгарскіх прадстаўнікоў сімвал рэдка калі змяняў вобраз рэальнага свету, якім бы гэты свет ні быў чужым і непрымальным, песімізм і ўпадніцтва не выключалі жадання «трапіць да радасці на свята жыццёвага бязмежжа» (П.Явараў) і веры ў часіну «вялікага смутку па радасці светлай» (Д.Дэбелянаў). Антыномы — рэальнасць і сон, мара і ілюзія, святло і цемра — былі для іх тымі вытокамі і складнікамі, што нарадзілі такія шэдэўры, як «Армяне» або «Смерць» Яварава, «Ахвярапрынашэнне» або «Ціхая перамога» Дэбелянава. Яны, як і многія іншыя вершы, у скарбонцы еўрапейскай паэзіі, у тым ліку ў беларускіх перакладах, дзякуючы галоўным чынам В.Сахарчуку.

Бадай, ніхто так не пранікае розумам і сэрцам у верш, не «абмацвае» яго да костачкі (да коскі), як перакладчык. Для гэтага трэба дасканалы і нюансаў ведаць мову арыгінала, успрымаць напісанае на ёй у кантэксте ўсёй творчасці паэта, ягонага лёсу і быцц адразу ў трох іпастасях — і чытачом, і крытыкам, і аўтарам (сааўтарам). Сярод тых, хто імкнуўся і імкнецца да такога ідэалу, нямала айчынных перакладчыкаў. Імя Васілі Сахарчука — у іх шэрагу.

▶ ЛЕКТОРЫЙ

ПРЫІСТУПКІ ДА ПЕРАКЛАДУ

Васіль САХАРЧУК

Што такое пераклад?
Узнаўленне духу твора
сродкамі роднай мовы.
Разбурэнне твора [...]
дзея яго перастварэння.
Перасяленне твора ў іншую
моўную стыхію. Новабудоўля.
Значыць, перакладчык
— таленавіты майстра,
які па-мастацку, віртуозна
валадае ўсімі будаўнічымі
спецыяльнасцямі? Так і
не зусім так, ён не проста
будаўнік, а творца, які будзе
новы дом паводле гатовага
праекта, бо перавезці будынак
не дазваляе моўная мяжа.

Праца перакладчыка знешне сапраўды нагадвае працу будаўніка. Адзін бярэ бярвяно за бярвяном, другі — слова за словам. Толькі адзін працуе рукамі і галавой, другі — сэрцам і розумам. Аснова іх дзейнасці, безумоўна, — сумленны адносінны да працы, павага да аўтара — твора — праекта, абавязак перад аўтарам — чытачом — наваасялам.

З чаго пачынаецца пераклад таго ці іншага аўтара, маю на ўвазе перш за ўсё паэта, паколькі я перакладаю толькі паэзію? З ведання (вывучэння) не толькі яго творчасці і ідэйна-мастацкіх пошукаў, яго лёсу, жыцця, але і літаратуры, да якой гэты паэт належыць. З захаплення гэтай літаратурай, з любові [да] яе, бо толькі любоў нараджае творцу, з ясна акрэсленых пазіцый (ідэйна-мастацкіх) перакладчыка, яго прафесійнай падрыхтоўкі, нарэшце. Гэта, так сказаць, падмурак, зруб яго творчай дзейнасці, без гэтага нельга брацца за пераклад. [...] У гэтым я пераканаўся на ўласным вопыце. Падрыхтаваў некалькі падборак балгарскай паэзіі для «Даляглядаў», а перакладаю ўвогуле з канца 1980 года, раней да перакладаў не звяртаўся.

«Далягляд-83» надрукавалі 10 вершаў Хрыста Радзеўскага. Гэта быў, па сутнасці, пачатак, хаця ў друку і да гэтага часу з'яўляліся падборкі балгарскіх паэтаў. Перакладамі Х.Радзеўскага я цяпер не задаволены, бо дрэнна ведаў творчасць паэта, а балгарскую літаратуру — павярхоўна.

Для «Даляглядаў-84» падрыхтаваў некалькі вершаў Пее Яварава. Чым больш чытаў пра яго, тым больш шліфаваў вершы. Гэта работа працягваецца і цяпер — рыхтую кнігу перакладаў паэта «Апалавы пярсцёнак», якая стаіць у выдавецкім плане на 1987г. (Зборнік «Апалавы пярсцёнак» выйшаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1988г. — Рэд.). Менавіта з Яварава пачалося вывучэнне балгарскай літаратуры. Боцеў, а потым Явараў і Вангераў аказалі найбольшы ўплыў на далейшае развіццё яе. Паэт пазнаецца ў агульным кантэксце духоўнай і рэвалюцыйнай дзейнасці народа, яго гісторыі і культуры. Дарэчы, і цяпер не-

каторыя вершы яго выклікаюць сумненне, асабліва «Две хубавыя очи» (у перакладзе — «Вочы-прамяні»). Прыняў чацвёрты варыянт перакладу гэтага верша і адчуваю, што ён не ўдаўся.

П.Явараў — выключна музычны паэт. Трэба ўзірацца і ўслуховацца не проста ў кожнае радок — у кожнае слова, у кожны гук. Дый увогуле гэта павінна быць адным з прынтцыпаў перакладу. Узірацца, услуховацца ў слова, у гук, каб спасцігнуць дух твора і ўзнавіць яго. Безумоўна, пры перакладзе нешта і траціцца, але страты дапускаюцца дзеля ўзнаўлення духу, менавіта духу твора.

Значыць, такі пераклад пачынаецца з захаплення перакладчыка. Без гэтага яму нельга садзіцца за свой рабочы стол.

Першай прыступкай да ўзнаўлення твора, які захапіў перакладчыка, і ён проста не можа, а то і не мае права не перакласці [...], становіцца высвятленне месца гэтага твора ў творчасці паэта, яго значэння для літаратуры ўвогуле, а затым высвятленне нюансаў тэксту і падтэксту. Словам, пачынаецца даследчыцкая дзейнасць перакладчыка.

Другой [...] прыступкай — аналіз формы, суадносін паміж радкамі, словамі, гукамі.

Трэцяй — узнаўленне твора ў роднай мове, якую ён [перакладчык], заўважым, павінен ведаць дасканала.

Чацвёртай — параўнанне ўзнаўленага твора з арыгіналам, што павінна весці да стварэння варыяцый радкоў, строф, а то і ўсяго верша.

Пятай — выбар варыянта, які найбольш адпавядае арыгіналу, і шліфоўка яго.

Асабліваецца перакладчыцкай дзейнасці заключаецца ў тым, што яна дапускае існаванне некалькіх твораў, узноўленых новымі майстрамі. Не дзеля канкурэнцыі, вядома, а дзеля дакладнай перадачы арыгінала, яго духу, што становіцца галоўным няпісаным законам перакладчыка. [...]

Шмат спрэчак вядзецца пра падрадкаўнік. Існаванне яго звязана з тым, ведае ці не перакладчык мову арыгінала. Аднак і ў тым і ў другім выпадку пад-

Чытач перакладчыка любіць загадзя,
хаця можа не заўсёды цікавіцца яго імем.
І на гэта ёсць свае прычыны

радкоўнік робіцца — альбо на паперы, альбо ў святмасці, у памяці. Леппш у памяці — гэта спрыяе больш жывому, творчаму падыходу да твора і ўзнаўленню яго. Па сутнасці, падрадкаўнік — справа перакладчыка. Але мастацкі твор — кветка, якая павінна заўсёды цвісці. Гербарый — самае непрадугледжанае сховішча для яе. Засушаную ружу можна пакласці ў гербарый, каб успамянаць яе водар. Арыгінал з пачатку да канца трэба трымаць, як ружу, якую ты разам з зямлёй рашыў падарыць каханай. Кветка з гербарыя каханья не прымаюць, дый іх сорамна дарыць. Чытачу патрэбны жывыя, а не засушаныя перакладныя творы. Ён гэта заўсёды гаворыць адкрыта, за што заслугоўвае павагі і любові.

Прыступкі, пра якія я згадаў, зразумела, умоўнасць. Але гэтыя моманты існуюць у перакладчыц-

кай дзейнасці. Колькі б ні было гэтых прыступак да твора, які пераходзіць у іншую моўную стыхію і застаецца ў ёй на старонках газет, часопісаў, кніг, — іх перакладчык не зможа пераадолець без любові да чытача, без адказнасці перад ім. Чытач перакладчыка любіць загадзя, хаця можа не заўсёды цікавіцца яго імем. І на гэта ёсць свае прычыны. Адна з іх заключаецца ў тым, што пра перакладчыка ў іх кнігі мала пішуць.

Перакладчык адказны тройчы, бо ўвасабляе тры асобы; ён пасрэднік паміж аўтарам перакладнога твора і чытачом. Аўтар і чытач сустракаюцца ў ім — безумоўна, у асобе, таленавітым творцы, працавітым і сумленным чалавеку са сваім поглядам на свет і літаратуру

І ўсё-такі што такое пераклад? Параўнаў перакладчыка з будаўніком і задумаўся. З вясковым цеслем, напрыклад, усё зразумела. Скажам, паставіў ён дом у Брэсцкай вобласці, а з часам абставіны вымусілі яго пераязджаць у Мінскую. Разбраў ён яго, пранумараваў бярвенні, пагрузіў і перавёз на новае месца жыхарства. Неўзабаве з гатовага будаўнічага матэрыялу паставіў той жа дом. Нешта, вядома, страціў, але гэта сутнасці не змяніла.

Перакладчык таксама разбурае твор, але не для таго, каб перавозіць у іншую моўную стыхію, а для таго, каб вывучыць яго ідэйна-мастацкую і вобразную структуру, карацей кажучы, каб на аснове гатовага праекта знайсці свае сродкі — гатовых не мае — і адбудаваць, узнавіць яго роднай мовай.

Падыход да справы ў будаўніка і перакладчыка не аднолькавы. Падабенства яго — чыста фармальнае. Цесля — рамеснік, пе-

ракладчык — творца. Не дай Бог ім перамяніцца ролямі. У цеслі мэта носіць чыста практычны характар. Ён узнаўляе дом на новым месцы, каб жыць у ім. Перакладчык узнаўляе твор, каб умацоўваць духоўныя сувязі народаў, іх літаратуру, таму ён выступае ў ролі духоўнага пасярэдніка збліжэння і ўзаемаабгажэння нацыі, місіянера дружбы і інтэрнацыянальнай сувязі народаў. Ён жыве не для сябе, а для народа.

Варыянтнасць перакладу [...]. Любы пераклад недастатковы, бо ён не люстраны адбітак арыгінала. Не дай Бог перакладчыку браць на дапамогу люстра. У яго руках яно можа аказацца крывым. І тады...

Ёсць вершы, нібыта напісаныя для перакладу, а ёсць і неперакладныя. У Яварава «Две хубавыя очи». Нават назву нельга перакласці так, каб не даць ёй іншае адценне. Перакладзеш даслоўна — і атрымаеш амаль анатамічны выраз: два прыгожыя вокі. Паэзія назвы разбурана ўшчэнт. Значыць, яе трэба мяняць, сыходзячы са зместу верша, а ён таксама «неахвотна» кладзецца ў чужую для яго моўную стыхію.

Напачатку пайшлі варыянты назвы: «Яе вочы», дарэчы, у рускім перакладзе яна гучыць менавіта так — «Её глаза» (памойму не проста недакладна, але і дрэнна); першы варыянт адышоў сам — на змену пайшло «Твае вочы» — не тое, затым «Як промні, твае вочы» — дакладней, але доўга, сінтаксічна абгрувашчана, у арыгінале — святло, лёгкасць, музычнасць, як гэта перадаць? Паэт прызнаваўся, што вочы яго каханай, а ёй акурат прысвечаны верш, абліваў яго, бы промні майскага сонца. Такім чынам, спыніўся на канчатковым і найбольш блізім — «Вочы-прамяні».

Пераклад верша парадзіў 10 варыянтаў... Так, па сутнасці, трэба працаваць над кожным перакладам.

Вось ён, канчатковы варыянт, калі яго можна назваць дастатковым:

Вочы-прамяні

Два промні ззяюць у вачах тваіх.
Душа дзіцяці ў іх —

і песню ловіць слых.

Ні просьбы ў іх, ні абяцання ў іх...

Душа мая — маленьне,
дзіця,
душа мая — маленьне.

На ўзлёце ці ў падзенні
закрые іх назаўтра лёс
заслонай сораму і слёз.
Заслонай сораму і слёз
іх не закрыве заўтра лёс
на ўзлёце і ў падзенні.

Душа мая — маленьне,
дзіця,

душа мая — маленьне.

Ні просьбы ў іх, ні абяцання ў іх...

Душа дзіцяці ў іх.

І песню ловіць слых.

Два промні ззяюць у вачах тваіх.

10.03.1985–20.03.1985

З рукапіснага архіва аўтара.
 Да друку падрыхтаваў Аляксандр Каско

КРЫТЫКА

22 (14)

▶ АГЛЯД

ПРАГА ВОЛЕВЫЯЎЛЕННЯ: «ДЗЕЯСЛОЎ»-54

ЛЕГАЛ

Прага свабоды, як унутранай, так і знешняй, у чарговым нумары «Дзеяслова» вылучная ў лепшых публікацыях часопіса.

Да прыкладу, Уладзімір Някляеў (нізка вершаў «Лісты да Волі») прамаўляе з нутра сваёй Айчыны, прагнучы ўласнай знешняй свабоды, а Макс Шчур (апавесць «Аўтсайдэр») адгукаецца з чужаземнага вонку, але прагне свабоды ўнутранай... Аднак тады як у Някляева, нават скрозь шчыліны турэмных укратаванняў, прасвечвае падтэкставы світалыны прамень аптэмізму, у Шчура, у фінале твора (пры ўдалым зняцці героем вулічнай прасталыткі, каб нарэшце наталіць свой сексуальны пожад) героі сыходзяць у глыбокую беспрасветнасць начы...

Тры найбольш выбітныя творы нумара — цыкл аповедаў В. Казько «Пра Моцю», нізка вершаў Уладзіміра Някляева «Лісты да Волі» і апавесць Макса Шчура «Аўтсайдэр».

Порцыя даволі вясёлых (з сур'ёзным падтэкстам) апавяданняў Віктара Казько выклікае насталыгію па краіне дзяцінства. Прыгоды хлапчука Моці (Моні, Мацвейкі) даволі займальныя і, што важна, сучасныя. Пры чытанні раз-пораз усплываюць асацыятыўныя вобразы з «Прыгоды Тома Соера» Марка Твена. Праўда, тое — параўнальнае — бачыцца як дзіўныя, застыглыя ў далёкім часе, заваканныя пейзажы з вакна хуткаснага цягніка. Ці не мог бы сённяшні казкоўскі Моця стаць для чытачоў своеасабым беларускім Томам Соерам? Пэўна мог бы, калі б, скажам, гэты запамінальны тэкст пераўвасобіўся аўтарам у арыгінальны сцэнарый мультыплікацыйнага фільма (а ў дадатак знайшліся б таленавіты рэжысёр і спонсар).

Пасля ранейшых цяжкіх, падчас трагічна-пакутлівых, твораў Віктара Казько гэтыя яго тэксты — як глыток азону пасля гарачага задушлівага пераднавальнічнага ліпеньскага сонцастання. Сучасная Беларусь як радзіма новага беларуса праглядваецца ва ўсіх наймаверных сюжэтах, з якіх вынікае беспрасветнасць і наканаванасць яго чалавечай долі. І нездарма, відаць, аўтар (праз Моцю), разважаючы пра стальных людзей, задаецца зусім недзіцячым пытаннем: «Дзе і калі яны страцілі здзіўленне. Раздзяцінелі. Дзе і калі яны так паразумелі, што назаўсёды страцілі, не, не толькі здзіўленне, а саму радасць здзіўлення... Ёсць над чым задумацца. (Праўда, пры далейшай публікацыі шанюўнаму аўтару сям-там трэба пазбавіцца стылявых агрэху і русізмаў, тыпу «кружка», «к вечару», «у тую стэп»...)

Вершы Уладзіміра Някляева пазнавальныя не толькі сваёй «імянай задакументаванасцю» ахвярна-змагарнага часу, але і стылістычна-нязменнай пастававачай тэатральнасцю дзеяння, голаса, жэсту — прасцей кажучы, прыналежнай яму ўнут-

ранай драматургіяй. Лаканічнасць і афарыстычнасць твораў тонка прадуманая і вычувальна-выбаленая. Праўда, нельга адсланіцца ад думкі, што і тут паэт змагаецца талентам з рэжымам, тады як насамрэч талент павінен змагаць паэта.

Хто ж мой вядок? Ён служка Бога, Ці служка д'ябла — мой вядок?

Не зважаючы на некаторую кан'юктурнасць паводзін паэта, я заўжды быў і застаўся прыхільнікам паэзіі У. Някляева. Яго вершы заўсёды былі жывыя і жывучыя. У іх не было запрамаванай паньласці, заняпаду і незваротнага песімізму. Вось і цяпер, патрапіўшы ў ахвярны задзёр дзеля святой ідэі, нягледзячы на жорсткі драматызм паразы, ён не перастае высмоктаць з гэтай страшнай па сваёй сутнасці гісторыі паэтычны нектар для яе мастацкага ўвасаблення. Барацьба за нацыянальны ідэалы, змаганне за самога сябе для паэта Някляева — гэта адчайныя спробы згарманізаваць палярны чорна-белы свет.

Безумоўна, цяжка знайсці паэтыку, а тым больш аптэмістычныя настроі, сыходзячы з агульнага ўспрымання усяго цыкла гэтых вершаў, гэтак як нельга нарадзіцца белым ад негрыянскага шлобу. Таму — Бог над усім. Не памятаю, каб ён так часта (і не думаю, што «всё») упамінаўся паэтам у іншых яго публікацыях ці кніжках.

*Пераступішы праз парог
І ўбачыўшы, што за парогам
Няма нічога, я барог
Усё, пра што ў сумоўі з Богам
Дамоўлена было, а Бог
За гэта ўсё
Мяне барог.*

Сціслей і вытанчаней не скажаш. Але не быў бы то беларус, каб не пачаць наноў свой звычайны колазварот жыцця, як толькі паслабее ўдаўка лёсу:

*І запарваеш гарбату
Мне сама,
Бо ўсё ж хата — гэта хата.
Не турма.*

Хочацца спадзявацца, што той запарны дымок над кубачкам будзе віцца бясконца, нераўнючы як нітачка нашай паднебнай вечнасці... Чалавечы жыццё і высокая паэзія таго вартыя.

Аповесць Макса Шчура «Аўтсайдэр», шчыра скажу, чыталася мной з большым імпэтам, чым астатнія тэксты часопіса, у тым ліку і ўжо вышэй упомянутыя. Змрочна-зляжальная, густая, з прэлым пахам дэкадэнцкага проза ўжо даволі вядомага аўтара стамляе, але не адпускае чытача невядома якім чынам нарастаючай спагадай да беспрытульнага, зняверанага і абьякавага героя, які спадзяецца не так на сябе, як на нейкі чуд...

Мяне не асабліва ўразілі раней прачытаныя пражытныя тэксты М. Шчура, а вось гэты забраў (можа, таму, што ён пэўным чынам уласна ім перажыты). Зрэшты, чытаючы, я ўвесь час не выпускаў з галавы недзе некалі вычытанае і ўпадабанае мной выслоўе: «пішут ад побуждзнення і увлечення, а не от принуждzenia и необходимости». Магчыма адсюль і вынікае маё чытацкае стаўленне да прозы гэтага літаратара. У кароткай апавесці ім падвяргаецца падрабязнаму псіхалагічнаму аналізу адзін дзень «беглага эмігранта» ў чужаземным Месце. І хоць герой кажа: «Пастанаўляю, што ў рамане не будзе ніякага Места, я выкрэсліваю яго з плану і з памяці: надоўга, назусім. Ніякіх хронікаў штодзённасці, споведзяў, ляментацияў. Пісаць пра што заўгодна, толькі не пра той здзек, што адбываецца вакол мяне й самою. Знікнуць, уцячы з гэтага берагнага свету, дзе няма нічога гераічнага, і дзе толькі цяпер я напоўнічу адчуваю сябе самым нікчэмным і прыніжаным чалавекам, тым, кім я ёсць насамрэч: паразітам і дармаедам без усякіх перспектываў...». Жорсткая «самакрытычная» характарыстыка. Але і пэўны спадзеў у гэтай самнамбулістычнай прастрэцы тэкста з яго аморфна-бясконцым одумам таксама ёсць і ён пасвойму адпаведны спадзевам і думкам тых безыменных герояў, што засталіся тут...

Варты чытацкай увагі і напісаныя з густам — жыва і займальна — успаміны вядомага журналіста і сатырыка Алеся Усені. Яго запісы, заснаваныя на дакуменце чалавечай памяці, сваім шчырым ненавязлівым сан-

Але не быў бы то беларус, каб не пачаць наноў свой звычайны колазварот жыцця, як толькі паслабее ўдаўка лёсу

тыmentам выклікаюць у чытача пачуццё зваротнай удзячнасці. Неўкамянелыя, не зарослыя быльнягом нябыту часы далёкага савецкага дзяцінства на пачатку брэжнеўшчыны адкрываюцца аўтарам нязмушана і хораша, любасна і балюча, як тое і ўспрымалася жыццеспэярджальнай падлеткавай душою. Божа, колькі прыгажосці ў людзях было, і колькі яе згінула разам з людзьмі і... адышоўшым часам, хацеў напісаць, аднак Алесь сваімі літаратурнымі памяткамі засцярог: многае й засталася... І праўда, чытаеш і цешышся, бо і ў тваім жыцці былі падобныя дзеі — і па сёння засталіся не менш цёплыя ўражанні ад іх. Цяпер іх ска-

да, як самога сябе. І добра, што некаторыя з нас яшчэ рупяцца пакінуць (хоць на паперы) сляды той памяці для нашчадкаў. Нехта можа запярэчыць майму станоўчаму стаўленню да гэтых тэкстаў, маўляў, праставата напісана... Дык аўтар і прэтэндуе ўсяго толькі на свайго чытача, а не на нобелеўскую прэмію...

Чытач не павінен прамінуць і нечаканую публікацыю з астрога праваабаронцы і літаратуразнаўцы Алеся Бяляцкага «Сардэчная мова нябесаў» (невядомыя вершы Анатоля Сыса). Вядомы палітычны і грамадскі дзеяч дзеліцца ўспамінамі пра асобныя моманты жыцця «выклятага» паэта, а таксама з дзясяткам невядомых і недрукаваных дагэтуль вершаў і перакладаў А. Сыса. Раю пачытаць.

Варта ўважліва прыглядзецца і да стракатай і аб'ёмнай выбаркі лепшых твораў маладых аўтараў, што вылучаны журы з дасланных на конкурс, абвешчаны беларускім ПЭН-цэнтрам да 100-годдзя з дня нараджэння лаўрэата Нобелеўскай прэміі Чэслава Мілаша, каб раптам здзіўлена запыніцца на нізцы вершаў Асі Волкавай... Адметны пераклад прозы нідэрландскага пісьменніка Тона Толегена («Ад усяго сэрца», святочныя апавяданні пра жывёлаў) зроблены Ганнай Янкутай. Агулам змешчаны тэксты 35 паэтаў, празаікаў і перакладчыкаў са 136, што бралі ўдзел у гэтым конкурсе. З задавальненнем адзначу, што ёсць таленавітая змена ў нацыянальнай літаратуры. Праўда, склалася ўражанне, што шмат якія падборкі маглі б быць карцейшымі. Таму завяршу агляд канкурсантаў напэўна іранічнай цытатай з верша ўпамненай вышэй А. Волкавай:

*Адно паэты, ад Байрана
І да апошняга жывога
постмадэрніста,
Пахнуць дымам і пацалункі іх
Горкія на смак,
Бо паляць яны беспрабудна.
І той самай запалкай
Пакідаюць папалішчы рукапісаў.*

Прыцягне да сябе ўвагу і кароткая, але выдатна выпісаная, «Сечка-15» Андрэя Федарэнкі.

дзяржаве і ў літаратуры ў прыватнасці?!

Апроч гэтых, бегла разгледжаных мной твораў, у часопісе змешчаны чытальнае, але відочна падагнанае пад элабодзённую тэматыку, апавяданне Віктара Сазонава «Залік па ЧэДЭГЭ», увогуле дабротныя вершаваныя нізкі паэтаў Ігара Сідарука, Алеся Аркуша і Эдуарда Дубянецкага ды ўжо звычайны для творчасці паэткі са Светлагорска Соф'і Шах вянок санетаў, ад пачатку да канца прадзмыту скразняком жыццёвых акалічнасцяў, мо таму так і называецца — «Вечер».

Публікуецца чарговая порцыя дзённікавых старонак Ніла Гілевіча «Год дзевяноста восьмь», дзе, на мой погляд, для суперажывальнага ўспрымання запісаў чытачом аўтару трэба было б зменшыць перавагу ўласнай нязломнай праваты і дадаць хаця б трохі крошач іранічнай (а Гілевіч гэта ўмее!) самакрытычнасці. Але ўсё адно, дужа цікава «вярнуцца» ў канец дзевяностых, калі яшчэ песімізм і пафігізм дарэшты не паралізавалі грамадска-нацыянальную свядомасць большасці беларускага электарата.

Працягваецца публікацыя «кінадраматургічнага лёсу Васіля Быкава» яго даследчыкам і «збіральнікам» Сяргеям Шапранам. Літаратуразнаўца Анатоль Трафімчык друкуе артыкул пра няпростыя ўзаемаадносіны Якуба Коласа і Панцеляймона Панамарэнкі. Алесь Гіркоўскі разважае над «парадоксамі геапалітыкі («другая сусветная вайна і Беларусь»). Доктар філалогіі Іван Лепешаў «выдае на гара» рэпліку адносна напісання прыназоўнікаў «у» і «на» ў дачыненні Беларусі як дзяржавы і пэўнай адміністрацыйнай адзінкі. Аўтар гэтага агляду (ЛЕГАЛ) паспрабаваў упісаць «у вечны кантэкст нацыянальнай літаратуры» юбіляра (80 гадоў, яшчэ раз сардэчна віншуем!) занага паэта Анатоля Вірцінскага. Журналістка Кацярына Безмацнерных жыва і актуальна гутарыць з мастакамі Аленай Бараноўскай і Віталём Герасімавым.

Гэтым разам заўважны раздзел крытыкі. Павел Абрамовіч друкуе частку сваёй будучай, пакуль недапісанай, кнігі. І хуткае выданне тэкстаў даравітага літаратара бачыцца істотным і, што важна, чытальна-палемічным. Крытык Ірына Шаўлякова публікуе разгорнутую рэцэнзію на новую кнігу Алы Сямёнавай «У святой краіне выгнання...» Афарыст Алес Аблажэй лаканічна адгукаецца на кніжку для дзяцей Сержука Вітушкі «Дзінь-дзілінь: пара гуляць у казкі».

Завяршае публікацыі нумара рубрыка «Дзеяпіс» з анатацыяй кніжных навінак, што выйшлі апошнім часам у недзяржаўных выдавецтвах. Увага! Падпісчыкам «Дзеяслова» прыкладваецца да нумара аўдыёдыск з дакументальнай стужкай пра змагарную айчынную паэтку Ларысу Геніюш.

Словам, тэкстаў хопіць на ўсе густы. Таму, спадарства, актыўнай далучайцеся да беларускага пісьменства, «каб не страціць святое штосьці».

ПАЛІЦА

Барадулін Рыгор. Anima: вершы.
— Мінск: Рым.-Катал. парафія св. Сымона і св. Алены, 2011. — 452 с. + 22 с. укл.

А п і м а — па-латыні «душа». Душа вечная, бо яна ўдыхну-та ў чалавека Усывышнім. Душа, дух, дыханне. Усё з душой жы-вое, без душы мёртвае. У кнізе сабра-ны кананічныя малітвы ў паэтычнай інтэрпрэтацыі аўтара, біблейскія бала-ды, псалмы, вершы-малітвы, а таксама вершы пра сэнс жыцця, пра вялікую любоў да бацькі, маці, роднай зямлі. «Аніма» — роздум творцы пра сутнасць жыцця, спроба сам-насам пагутарыць з Нябёсамі.

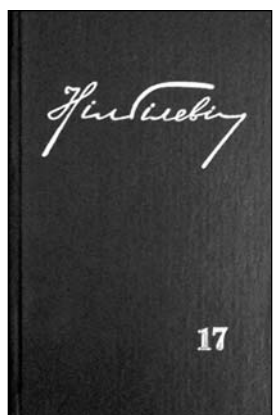
Барадулін Рыгор. Толькі б яўрэі былі!... кніга павагі і сяброўства.
Склад. Н. Давыдзенкі, прадм. В. Нікіфаровіча; заўв. І. Сляповіча.
— Мінск: Кнігазбор, 2011. — 244 с.

Кніга на-роднага паэ-та Беларусі Рыгора Бар-адуліна, як заўсёды, не-звычайная, змястоўная. Яе склалі артыкулы і ўспаміны пра зных дзея-чаў яўрэйскай культуры, пе-раклады па-эзіі Х.-Н. Бяліка, М. Надзіра, М. Шагала, І. Харька, Х. Мальцінскага, Р. Рэlesa і многіх інш.

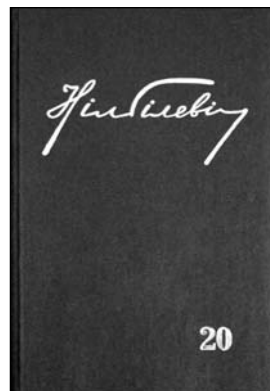
Аснова заключнага раздзела — вер-шы, прысвечаныя яўрэйскім святыням, а таксама вершы і дарчыя надпісы (за-хаваныя ў рабочых бланкетах) творцам, блізім сябрам і калегам: Н. Кісліку, А. Дракахрусту, Я. і М. Серперам, В. Нікі-фаровічу, Б. Забраву, Д. Сімановічу і інш., асабліва кранальныя сваёй журбой і вясёлай пшчотай.

Гілевіч Ніл. Збор твораў у 23 тамах.
Том 17. Паэты і пісьменнікі замежных краін: штрыхі да партрэтаў, эсэ, эцюды, абразкі. — Мінск, 2011.
— 568 с.

У 17 том Збора твораў народнага паэ-та Беларусі Ніла Гілевіча ўвайшлі эсэ пра паэтаў і пісьменні-каў Расіі (А. Пушкіна, Ул. Маякоўскага, С. Ясеніна, А. Твардоўс-кага і інш.), Украіны (Т. Шаўчэнку, І. Франко, П. Тычыну і інш.), літаратурна-крытычныя эцюды пра балгарскіх паэтаў, а таксама эсэ пра пісьменнікаў іншых краін свету.

Гілевіч Ніл. Збор твораў у 23 тамах.
Том 20: фалькларыстыка. — Мінск, 2011. — 496 с.

К н і г у склалі «Гу-таркі пра апа-вядальніка і мудраслоў-ныя жанры беларускага фальклору», даследаванні «Паэтыка бе-ларускіх за-гадак», наву-кова-папуляр-ныя нарысы «Песенны фальклор паўднёвых і заходніх славян», а таксама артыкулы, рэцэнзіі, матэрыялы для лекцый.

Лукашук Аляксандр. Сьлед матылька. Освальд у Менску. (Бібліятэка Свабоды. XXI стагодзьдзе.) — Радые Свабодная Эўропа / Радые Свабода, 2011. — 390 с.: іл.

«Сьлед ма-тылька. Ос-вальд у Мен-ску» — гіс-торыя двух гадоў жыцця ў беларускай сталіцы Лі Гарві Освальда — амеры-канскага грамадзяні-на, які стаў забойцам 35-га прэзідэнта ЗША Джона Кэнэдзі. Разам з тым гэта дакументальнае падарожжа ў Менск 1960-х.

Лыч Леанід. Нацыянальна-культурнае жыццё на Беларусі ў часы вайны (1941–1944 гг.) — Вільня: Наша будучыня, 2011. — 332 с.: іл. — («Неизвестная история»)

У неда-лёкім міну-лым «партый-ныя даслед-чыкі» маля-валі жыццё былых савец-кіх грамадзян на акупаванай тэрыторыі Бе-ларусі як адно працяглае ка-таванне злы-мі ворагамі, як знішчэнне беларускага народа. На самой жа справе, калі параў-наць жыццё беларусаў «пад немцамі» са сталінскім тэрорам і русіфікацыяй 30-х гадоў, дык бачна, што тут адбывалася адраджэнне беларускай мовы і школы, беларускай царквы і беларускай куль-туры. Пра гэта чытачы даведаюцца з кнігі вядомага даследчыка айчынай культуры, доктара гістарычных навук, прафесара Леаніда Лыча. Яна разлічана на шырокую аўдыторыю.

Мілаш Чэслаў. Даліна Ісы; пер. з пол. Марыі Пушкінай; Нобелеўская лекцыя; пер. з польскай Яўгена Бурага. — Мінск: Логвінаў, 2011. — 376 с.

Р а м а н «Даліна Ісы» — адзін з най-цікавейшых празаічных твораў но-белеўскага лаўрэата Чэс-лава Мілаша (1911–2004). Аўтабіягра-фічная кніга пра дзяцін-ства і стален-не, «вялікая вандроўка па краіне памя-ці». Яна напісаная Мілашам у эміграцыі і апублікаваная ў Парыжы ў 1955 годзе. Аповядае пра хлопца Томка, які толькі-толькі ўваходзіць у дарослае жыццё. Падзеі разгортваюцца пасля першай сусветнай вайны, у Лівне, на берагах ракі Нявежы, якая атрымала ад аўтара літаратурнае імя Іса. У якасці дадатка друкуецца «Нобелеўская лекцыя» Чэс-лава Мілаша.

Мільён непатрэбных гукаў: Конкурс маладых літаратараў. — Мінск: Галяіфы, 2011. — 30 с.

«М і л ь ё н непатрэбных гукаў» — збор-нік вершаў ма-ладых паэтаў, якія «дэкламу-юць» жэстамі нязвыклыя людзі. Няз-выкляны — у тым, што раз-маўляюць на фантастычнай мове — мове глухих. Такім чынам, у зборніку ёсць спроба вынаходкі мастацкай формы — сімбіёза тэксту і фотаздымка. Аўтар ідэі — Аляксандр Абуховіч — паказвае існаванне вершаў у новым вымярэнні. Перад чытачом распачынаецца карагод паэзіі ў яркіх фарбах — мастацкае слова гучыць праз мову жэстаў.

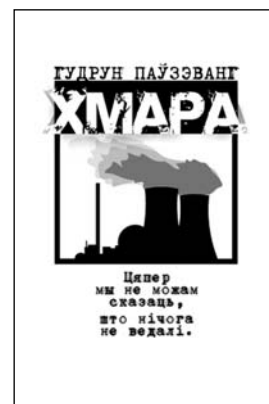
Максімюк Ян. Словы ў голым полі: беларуская літаратура 1990-х гадоў у снах, успамінах і фотаздымках. — Мінск, Логвінаў, 2011. — 224 с. — (Галерэя «Б»).

Кніга напі-сана ў рэдкім жанры «кры-тычных успа-мінаў пра эпо-ху», тэкстаў, што пісаліся адначасова з ходам падзей у беларускі літаратур-ным жыцці і апублікава-ныя ў розных выданнях. Заканчваецца «падарожжа па памяці» ўспамінамі пра даўнюю ван-дроўку ў «сталіцу свету» («New York, New York»), напісанымі Янам Максімюком адмыслова для гэтага выдання.

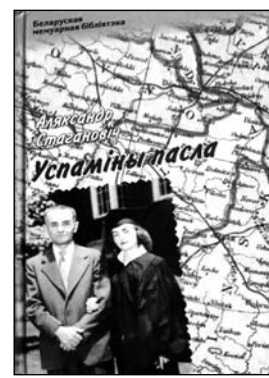
Паўэфанг Гудрун. Хмара: раман. Пер. з нямецкай Ул. Папковіч. — Мінск: Логвінаў, 2011. — 160 с.

Кніга была напісана аўтаркай пасля трагедыі ў Чарнобылі. Раман — фан-

тастычная гісторыя пра ж у д а с н ю ядзерную ка-тастрофу на адной з АЭС у Германіі. Сярод бежан-цаў аказаліся двое дзяцей: дзяўчынка ча-тырнаццаці гадоў і яе ся-мігадовы бра-цік. Іх бацькі ў ад'ездзе, таму дзеці рушылі ў цяжкае і небяспечнае падарожжа на роварах. Хлоп-чык гіне, дзяўчынка апраменьваецца...

Стагановіч Аляксандр. Успаміны пасла. Прадм. А. В. Пашкевіча; камент. А. В. Пашкевіча, А. Э. Гардзіенкі. — Мінск: Лімарыус, 2011. — 270 с.: іл. — («Беларуская мемуарная бібліятэка»)

Гэтай кні-гай пачынае жыццё новая серыя, якая не мае анала-гаў у нашай краіне: «Бе-ларуская ме-муарная біб-ліятэка». Тут будуць сабра-ны ўспамі-ны, дзённікі, эпісталарыі, пакінутыя беларусамі або выхадцамі з беларускіх земляў, пра падзеі, што ад-бываліся ў Беларусі, у бліжэй і далёкім замежжы цягам апошніх стагоддзяў. Ва ўспамінах пасла польскага Сейма Аляк-сандра Стагановіча, апрача палітычнай дзейнасці, знайшлі адлюстраванне і ін-шыя перыяды яго біяграфіі: дзяцінства, маладосць, служба ў Францыі, дзейнасць падчас Другой сусветнай вайны і на эміграцыі. Храналагічна ўспаміны завяр-шаюцца канцом 1940-х гг. і даводзяцца да часу ад'езду аўтара за акіяны.

Янушкевіч Яўстафій. Успаміны (1805–1831). Уклад., пер. з польскай мовы, уступ. арт., камент., паказ. В. В. Гарбачовай. — Мінск: Лімарыус, 2011. — 256 с.: іл. — («Беларуская мемуарная бібліятэка»)

Выданне ўяўляе з сябе першую ў бе-ларуска-польскай трады-цыі публіка-цыю ўспамі-наў слускага э м і г р а н т а 30-х гадоў XIX ст., выдаўца твораў Адама Міцкевіча, за-снавальніка Польскай друкарні і кнігарні ў Парыжы Яўстафія Янушкевіча (рукапіс захоўва-ецца ў Ягелонскай бібліятэцы (Кракаў, Польшча)). Тэкст друкуецца ў перак-ладзе на сучасную беларускую мову і ў польскім арыгінале. Выданне разлічана на даследчыкаў, гісторыкаў і філолагаў, выкладчыкаў і студэнтаў ВНУ, краязнаў-цаў, а таксама на ўсіх аматараў айчынай гісторыі.

▶ ПРЭМІІ

БУКЕР-2011

Букераўскую прэмію за 2011 год атрымаў брытанскі пісьменнік Джуліан Барнс — за раман «Адчуванне канца» («The Sense of an Ending»).

Ён уступіў у «літаратурны клуб», у якім значацца Салман Рушдзі, Бэн Окры, Айрыс Мердок, Кінгслі Эйміс, Роддзі Дойл ды іншыя літаратары, уганараваныя «Букерам».

«Рашэнне аб узнагароджанні прэміяй сёлета далоса нялёгка», — прызналася падчас прэсавай канферэнцыі ў Лондане старшыня журы, экс-старшыня брытанскай выведкі MI-5 Стэла Рымінгтон. 150-старонкавы раман Д. Барнса крытыкі назвалі «навэлай», і многія члены журы выступалі супраць пісьменніка.

Аднак «ні кроплі крыві на дыван не пралілося», запэўніла С. Рымінгтон. Паводле яе, усе члены журы засталіся задаволеныя вынікам.

«Адчуванне канца» распавядае пра гісторыю звычайнага чалавека, імя якога Тоні і які аднойчы ўсвядоміць, што яго ўспаміны не такія праўдападобныя, як яму здавалася раней. Як адзначыла С. Рымінгтон, каб адчуць усю красу рамана-навэлы, яго неабходна перачытаць некалькі разоў, і тады

адкрыецца велізарны пласт утойнай інфармацыі і паўнамёкаў.

Брытанскі пісьменнік атрымае грашовую ўзнагароду ў памеры 50 тысячаў фунтаў стэрлінгаў (каля 75 тысячаў даляраў ЗША), яго калегі па прыяры, якія ўвайшлі ў шорт-ліст прэміі, таксама атрымаюць грашовую ўзнагароду — у памеры 2,5 тысячаў фунтаў.

Нагадаем, што летась «Букерам» уганараваліся «габрэйскі Джэйм Осцін» Говард Джэйкабсан. Прэмія была прысуджаная яму за раман «Пытанне Фінклера». Твор прысвечаны лёсу габрэяў у Вялікабрытаніі. Пісьменнік закрануў і агульначалавечыя тэмы: пошук кахання, здабыццё сяброўства і ўменне змірыцца з паразамі.

ЛІТПРЭМІІ ФРАНЦЫІ

2 лістапада сталі вядомыя ўладальнікі дзвюх прэстыжных французскіх прэміяў — Ганкураўскай і прэміі Рэнадо.

Лаўрэатам Ганкураўскай прэміі стаў 48-гадовы пісьменнік Алексіс Жэні (Alexis Jenni) за свой раман «Французскае мастацтва вайны» (L'Art français de la guerre). Раман выйшаў у выдавецтве Gallimard.

Гэта трэці раман Алексіса Жэні, настаўніка біялогіі з Ліона, хаця дэбютны з надрукаваных. Першую сваю кнігу аўтар не прапаноўваў да друку, другі ж яго твор выдавецтвы друкаваць адмовіліся. Сам сябе аўтар называе «княдзельным пісьменнікам», маючы на ўвазе свае спарадычныя заняткі літаратурай.

Паводле аўтара, праца над кнігай «Французскае мастацтва вайны» заняла ў яго пяць гадоў. На яе стварэнне Жэні часткова натхнілі дэбаты пра французскую нацыянальную ідэнтычнасць, распачатыя ўрадам Нікаля Сарказі. Жэні меў на мэце справакаваць чытачоў на роздумы з гэтай нагоды. У

аснове кнігі — прыгоды, што разгортваюцца на фоне французскай ваеннай гісторыі падчас нямецкай акупацыі ў часы Другой сусветнай вайны, а таксама ў каланіяльную эпоху ў Індакітай і Алжыры.

Яшчэ да перамогі ў Ганкураўскай прэміі кніга прадалася накладам у 56 000 асобнікаў. Звычайны ж наклад для лаўрэатаў Ганкура — 400 000 асобнікаў. Хаця грашовы эквівалент прэміі зусім невялікі. Цяпер ён складае 10 еўра.

У сёлетні шорт-ліст прэміі таксама ўвайшлі Сорж Шаладон (Sorj Chalandon) з раманам «Вяртанне ў Кілібэрс» (Retour a Killybegs), Кароль Марцінэс (Carole Martinez) з раманам «Маэнтак Мюрмур» (Du Domaine des Murmures) і Ліянэль Труэ (Lyonel Trouillot) з раманам «Прыўкрасная любоў чалавечая» (La belle amour humaine).

Лаўрэатам другой літаратурнай прэміі Францыі, якую ўручаюць у адзін дзень з Ганкураўскай, — прэміі Рэнадо — стаў Эмануэль Карэр з кнігай «Лімонаў» пра расійскага пісьменніка і палітыка Эдуарда Лімонава.

Біяграфічная кніга Карэра перамагла ў другім туры галаса-

Эмануэль Карэр

вання раман Сільвена Тэсона «У сібірскіх лясах» з шасцю галасамі журы супраць чатырох.

Падчас напісання твора Карэр, продкі якога эмігравалі ў Францыю з Расіі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі, спецыяльна прыязджаў у Маскву і сустракаўся з героем сваёй кнігі.

«Ён (Лімонаў) глядзіць на сябе як на героя, яго можна назваць нягоднікам. Але са свайго боку я не спяшаюся з высновамі і ацэнкамі», — адзначыў Карэр.

Сам жа Лімонаў у сваім блогу пазітыўна ацаніў працу пісьменніка. Стаўленне да сябе з боку аўтара кнігі Лімонаў ахарактарызаваў так: «Часам прыязна, часам ваража. Адчуваецца, што аўтар інтэлектуал і буржуа».

Гэта не першая біяграфічная кніга Эмануэля Карэра. Раней ён выдаў біяграфію амерыканскага пісьменніка Філіпа Дзіка «Я жывы, гэта вы памерлі». На агул жа яго кнігі перакладзеныя больш чым на 20 моваў свету.

Прэмія Рэнадо (або прэмія Тэафраста Рэнадо) — літаратурная прэмія, заснаваная ў 1926 годзе дзесяцю французскімі журналістамі і літкрытыкамі, якія чакалі вынікаў абмеркавання Ганкураўскай прэміі. Лічыцца, што прэмія Рэнадо стала своеасаблівым дадаткам да Ганкураўскай. Па традыцыі абедзве прэміі ўручаюцца ў адзін дзень, у першы аўторак лістапада.

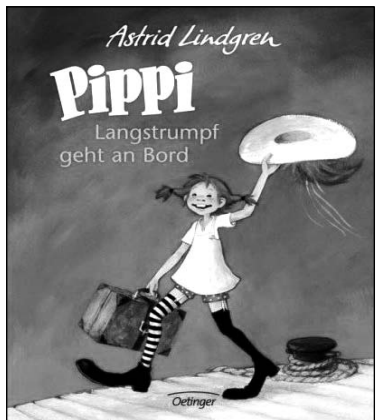

Алексіс Жэні

▶ РОЗГАЛАС

«ПІПІ» АБВІНАВАЦІЛІ Ў РАСІЗМЕ

Паводле нямецкага тэолага з асацыяцыі жанчын-евангелістаў Эксе Вольрад, вядомая ва ўсім свеце кніга «Піпі Доўгаяпанчоха» шведскай пісьменніцы Астрыд Ліндгрэн утрымлівае прыкметы расізму.

«Рэч не ў тым, што вобраз Піпі расісцкі, але ўсе тры кнігі трылогіі ўтрымліваюць каланіяльныя расісцкія стэрэатыпы», — заявіла Вольрад шведскай газеце «The Local».

Выдаўцы памянлі ўжо тытул бацькі знакамітай дзяўчынкі з Негрыянскага караля Паўднёвага мора на Караля Паўднёвага мора. Але, па словах Вольрад, у кнізе яшчэ стае «праблемных месцаў».

«У кнізе чорныя дзеці кідаюцца на пясок перад белымі дзецьмі», — адзначыла яна, — Чытаючы кнігу свайму чорнаскураму пляменніку, гэты абзац я папросту прапусціла». «Канечне, я б не стала асуджаць кнігу цалкам, наадварот, у ёй шмат пазітыўных месцаў, з аднаго боку, яна вельмі смешная, а, з другога, павучальная, бо ў ёй не толькі моцная гераіня, але яна таксама выступае супраць кіраўніцтва дарослых і пратэстуе супраць гвалту над жывёламі — у кнізе вельмі добрая крытыка ўлады», — кажа актывістка.

Дапамагчы даць рады з «сумнеўнымі эпізодамі», на думку Вольрад, могуць зноскі ў новых выданнях «Піпі», якія патлумачаць кантэкст «расісцкіх выказванняў», каб з дзяцінства прывучыць дзяцей да жыцця ў мультикультурным грамадстве. «Траціна дзяцей ва ўзросце да пяці гадоў з эмігранцкіх сем'яў. Выдаўцы ж думаюць, што толькі белыя жанчыны сярэдняга класу купляюць гэтыя кнігі», — зазначае яна.

Кніга «Піпі Доўгаяпанчоха» выйшла ў 1945 годзе ў Швецыі і хутка разляцелася па ўсім свеце. На беларускую мову першую частку трылогіі пра свавольную дзяўчынку Піпі ў 2008 годзе пераклаў Дзмітры Плакс.

Паводле замежных інфармацыйных крыніцаў падрыхтавала Юля Цімафеева

▶ ЛІТКУХНЯ

НЕ КРАДЗІЦЕ — І БУДЗЬЦЕ ЗДАРОВЫ

Песню «Бывайце здаровы» беларускага паэта Адама Русака прысвойваў сабе Міхась Ісакоўскі. І аўтар ведаў аб тым. А Саюз пісьменнікаў БССР адстойваў аўтарскія правы беларуса!

«Бывайце здаровы» — народны шлягер, які ў розныя гады ўпрыгожваў рэпертуар Леаніда Уцёсава, Ларысы Аляксандраўскай, Іосіфа Кабзона, Якава Навуменкі, Надзеі Мікуліч, ансамбля «Песняры». Спакойная, светлая, лірычная, танцавальная, народная — сёння песню з сямідзесяціп'яцігадовай гісторыяй ведаюць малыя і дарослыя.

У далёкім 1936 годзе паэт, скрыпач і валтарніст з сяла Пясочнае Капыльскага раёна Адам Русак, саліст Ленінградскага сімфанічнага аркестра Малого опернага тэатра, напісаў некалькі знакамітых радкоў у лісце да маці... Крыху пазней на Адама набеглі ўспаміны аб родным краі, выдатных нівах

і палях, гасцінным народзе, і ён працягнуў пачаты верш. Ісаак Любан, які разам з Русаком вучыўся ў Мінскім музычным тэхнікуме, патрапіўшы ў госці да сябра, прыгледзеўся да зграбных рыфмаў. Матуў на душэўныя чатырохрадкоўі-пажаданні прыйшоў сам па сабе... Ад Адама Русака тэкст гэтай песні запісаў, як згадвала дачка паэта-песенніка Людміла Русак, Анатоль Астрэйка, рэдактар газеты «Слава праць».

...І песня стала фальклорнай. Неўзабаве быў апублікаваны тэкст і пазначана аўтарства, а праз некаторы час «Бывайце здаровы» разшылася па ўсіх кутках вялікага СССР.

«Тата атрымаў ад Леаніда Уцёсава ліст, у якім пісалася: «Паважаны Адам Герасімавіч! Вашу цудоўную песню «Бывайце здаровы» я пачаў спяваць у 1938 годзе. Постеп быў велізарны. Як ні дзіўна, яна гучала не толькі ў мірныя гады, але і на фронце, дзе мы яе спявалі, выклікаючы ў байцоў радасную ўсмішку і падзяку за нястрымны аптымізм гэтай

песні», — распавяла Людміла Русак, дачка паэта-песенніка.

Апынуўшыся ў руках паэта Міхася Ісакоўскага, аўтара «Катюшы», «Сново замерло всё до рассвета», «Ой, цветёт колина...», песня здабыла другое, расійскае, жыццё: была названая «Пожелание», а аўтарам тэкста пачаў значыцца... Ісакоўскі.

У саракавым годзе Саюз пісьменнікаў БССР вырашыў адстаяць аўтарскія правы Адама Русака і напісаў афіцыйны ліст перакладчыку.

«Саюз пісьменнікаў атрымаў афіцыйны адказ ад Міхася Ісакоўскага, у якім ён выбачаецца за тое, што не ведаў, што ў песні ёсць аўтар, і абавязваецца больш не друкаваць песню пад сваім прозвішчам», — згадала Людміла Русак.

Слова вялікі расійскі паэт не стрымаў... У пасляваенныя гады ў сям'ю Русакоў з Масквы патрапіла выдатна аформленая брашура «Бывайце здаровы», і аўтарам значыўся зноў... Міхась Ісакоўскі.

Н. К.